

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Albin Kringstad

Ett nej är ett nej?

En studie om samtyckeslagen och dess praktiska effekter

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Christoffer Wong

Termin för examen: Period 1 VT2019

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar	7
1.3 Metod	8
1.4 Material	9
1.5 Avgränsningar	9
1.6 Disposition	9
2 VÅLDTÄKT OCH SAMTYCKE, EN ÅTERBLICK	11
2.1 Generellt om våldtäktsbrottet	11
2.2 Samtycke i SOU 2001:14	11
2.3 Samtycke i SOU 2010:71	13
2.4 2013 års våldtäktsbrott	16
3 VÅLDTÄKT OCH FRIVILLIGHET	18
3.1 Bakgrund	18
3.2 Förarbeten – den nya våldtäktslagstiftningen	18
3.2.1 SOU 2016:60	18
3.2.2 Prop. 2017/18:177	23
3.3 Det nya våldtäktsbrottet	25
3.3.1 Samlag eller jämförbar handling	25
3.3.2 Frivillighet	27
3.3.3 Uppsåt	35
3.3.4 Sammanfattning av det nya våldtäktsbrottet	36
4 DET NYA VÅLDTÄKTSBROTTET I PRAKTIKEN	38
4.1 Introduktion	38

4.2	Det nya våldtäktsbrottets effekter	38
4.2.1	Fällande domar	38
4.2.2	Anmälda brott	41
4.2.3	Har den nya våldtäktslagstiftningen fått några effekter?	42
4.2.4	Var effekterna de väntade?	46
4.3	Några typfall	47
4.3.1	Kort introduktion	47
4.3.2	Göteborgs Tingsrätt mål nr B 147-19	48
4.3.3	Stockholm Tingsrätt mål nr B 10631-18	49
4.3.4	Uppsala tingsrätt mål nr B 6774-18	51
5	DISKUSSION	54
5.1	Resultatanalys	54
5.2	Våldtäktsbrottet – framtiden	57
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	60
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	63
	BILAGA 1 - STUDIEUNDERLAG	65

Summary

The purpose of this thesis is to examine if the new rape-legislation strengthens every individual's right to personal and sexual integrity and sexual self-determination. The study is mainly aiming at if the number of convictions has changed as a result of the new legislation, however the number of reported crimes and other effects are also examined. The 1 July 2018 the new rape-legislation came into force. It means the central conditions for punishability changed and is now based on consent.

The new rape-legislation implies that someone who carries out an intercourse or a sexual action which in regard of the seriousness of the violation is comparable to an intercourse with a person that does not consent shall be convicted for rape. Before the law came into force a lot of speculation regarding the effects of the new legislation took place, and emotions of both positive and negative character were stirred. However, a study regarding the actual effects of the law in retrospect is lacking. My contribution to the research on the area is therefore a study which aims to examine the effects of the changed rape-legislation.

The study includes 168 sentences from tingsrätt and hovrätt which have been delivered between the 1 July 2018 and the 1 April 2019. The sentences only concern events that took place after the 1 July 2018. The result of the study shows a relatively significant increase regarding the amount of prosecutions leading to conviction. During the examined period, 70 % of the prosecutions lead to conviction, in comparison with 2017 when the number reached 55 % and 2011 when prosecutors only had success in 33 % of the cases. Regarding the statistics on reported crimes, no major changes took place as a result of the introduction of the new law, but the statistics points towards steady growth in numbers over a long period of time. Lastly, other effects were examined. These include effects on equality, the treatment of rape-victims in the criminal case process and the regularizing effect the new rape-legislation intended. These effects are relatively hard to measure, and conclusions are therefore hard to make. It can however be said with some amount of certainty that the new legislation has had some positive effects on equality. In conclusion it can be stated that the new rape-legislation at least partly strengthens every individual's right to personal and sexual integrity and sexual self-determination. Lastly it is presented that the introduction of the new legislation could have been even more effectful if it had adapted some changes proposed by the 2014 års sexualbrottskommitté. The propositions alluded includes mainly a reworked intercourse-notion and a changed denomination of the rape-crime.

Sammanfattning

Syftet med detta arbete är att utreda om den nya våldtäktsbestämmelsen stärker varje individs rätt till personlig och sexuell integritet och sexuella självbestämmande. Studien tar främst sikte på om antalet fällande domar förändrats i och med den nya lagstiftningen, men även anmälningsstatistik och andra effekter undersöks. Den 1 juli 2018 trädde den nya våldtäktsbestämmelsen i kraft. Den innebär att grundrekvisitet för straffbarhet ändras och nu istället baseras på om frivillighet förelegat.

Den nya våldtäktsbestämmelsen innebär alltså att den som med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt. Innan lagens ikraftträdande har det spekulerats en hel del kring vilka effekter förändringen skulle få och känslor av både positiv och negativ karaktär har rörts upp. Vad som dock saknas är en undersökning som nu när lagen tillämpats under en period utforskar vilka effekter den har visat sig ha. Mitt bidrag till forskningen är därför en studie som ämnar undersöka vilka effekter lagförändringen faktiskt haft.

I studien ingår 168 domar från tingsrätt och hovrätt som avkunnats mellan den 1 juli 2018 och den 1 april 2019. Domarna rör enbart händelser som inträffat efter den 1 juli 2018. Resultatet av studien visar att en relativt markant ökning gällande andelen åtal som leder till fällande dom. Under den studerade perioden ledde hela 70 % av åtalen till fällande dom, att jämföra med 2017 när andelen var 55%, och 2011 när åklagare endast nådde framgång i 33 % av målen. Vad gäller anmälningsstatistiken skedde på denna front inga större förändringar i och med införandet, men statistiken pekar på ett stadigt växande antal över lång tid. Slutligen undersöktes även andra effekter. Dessa inkluderar effekter på jämställdheten, behandlingen av offer för våldtäkter i rättsprocessen samt den normerande verkan förändringen ämnade ha. Dessa effekter är relativt svåra att mäta och slutsatser är därför svåra att dra. Det kan dock sägas med ett visst mått av säkerhet att den nya lagstiftningen haft viss positiv inverkan på jämställdheten. Sammantaget kan sägas att den nya våldtäktsbestämmelsen delvis stärker varje individs rätt till personlig och sexuell integritet och sexuella självbestämmande. Avslutningsvis framhålls att lagförändringen kunde medfört än större effekter om den följt ett antal av de förslag som presenterades av 2014 års sexualbrottskommitté. Förslagen som åsyftas innefattade främst ett förändrat samlagsbegrepp samt en förändrad benämning av våldtäktsbrottet.

Förord

Hon vaknade av att den åtalade var inne i henne. Han juckade. Hon hade inga kläder på underkroppen. Hon blev livrädd när hon insåg vad som hände. Av någon anledning var det viktigt för henne att han inte skulle märka att hon var vaken. Hon tänkte att de skulle fortsätta att vara kompisar och glömma det som hände. Hon försökte bara slappna av så att han inte skulle märka att hon var vaken.¹

Med hopp om en framtid med färre begångna våldtäkter och ett starkt men ärligt rättssystem i jämställdhetens namn.

Tack till Juhlin och Partners som bistått med juridisk underhållning när examensarbetet inte var som roligast.

Tack till min nya arbetsplats Advokatfirman dNovo för möjligheten att arbeta och skriva samtidigt och för att jag fått mitt första jobb på en plats jag redan trivs oerhört bra på.

Slutligen även tack till dubbelavsnitt av Seinfeld klockan 17 alla vardagar. Att grota ner sig i våldtäktsstatistik och läsa mål efter mål av sådan karaktär är inte oängestframkallande och själslig rensning på daglig basis har varit uppskattat.

¹ Uppgifter från målsäganden i Uppsala Tingsrätts dom, mål B 6774-18.

Förkortningar

BDSM	Bondage & Discipline, Dominance & Submission, Sadomasochism
Bet.	Betänkande
BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dvs.	Det vill säga
f.	Följande
ff.	Flera följande
HD	Högsta domstolen
Jfr.	Jämför
Kap.	Kapitel
HBTQ	Homo, Bi, Trans, Queer
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Nr	Nummer
Prop.	Proposition
RH	Rättsfall från hovrätterna
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
Uppl.	Upplaga
Vol.	Volym

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Lagstiftningen rörande sexualbrott har varit föremål för översyn vid två tillfällen under 2000-talet.² Detta resulterade dels i en omfattande reform år 2005 och dels i en del ytterligare lagförändringar 2013.³ Vid bägge tillfällena ämnade lagstiftaren tydliggöra att varje människa har en ovillkorlig rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande. Trots dessa förändringar tillsattes år 2014 återigen en utredning vars uppdrag delvis gick ut på att göra en översyn av våldtäktsbrottet.⁴ I denna utredning identifierades några situationer där man ansåg att det kunde ifrågasättas om den vid tidpunkten befintliga lagstiftningen säkerställde ett tillräckligt starkt straffrättsligt skydd mot vissa gärningar. Det fall som särskilt identifierades var framförallt sådana där varken våld eller hot förekommer och där målsäganden inte befinner sig i en särskilt utsatt situation eller beroendeställning men trots det inte deltar i den sexuella aktiviteten frivilligt.⁵ Det konstaterades därför att det, trots de förändringar som gjordes år 2013, fortfarande fanns situationer där den sexuella integriteten och självbestämmanderätten kränktes.

Den sexuella integriteten hos individer i allmänhet och kvinnor i synnerhet uppmärksammades inte bara i lagstiftningsarbetet utan även i media under året 2018. Me too – rörelsen ämnade främst lyfta fram sexuella trakasserier och övergrepp mot kvinnor.⁶ Av rörelsen framhölls att sådana övergrepp i hög utsträckning tidigare tystats ned och att skulden lagts på den person som utsatts snarare än den som begått övergreppet.⁷ Resultatet av rörelsen och det ökade fokus på kvinnlig sexuell integritet som den innebar blev att en stor mängd kvinnor berättade om sexuella övergrepp de utsatts för. Med anledning av detta riktades stort fokus just på faktumet att deltagande i sexuella aktiviteter ska vara frivilligt annars ska det vara straffbart.

Att våldtäktsbrottet uppmärksammas hör troligtvis samman med vad statistiken säger rörande sådana brott. Antalet anmälda våldtäkter mot vuxna

² SOU 2001:14 - *Sexualbrotten - Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor* och SOU 2010:71 - *Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag*.

³ Se SFS 2005:90 och SFS 2013:365.

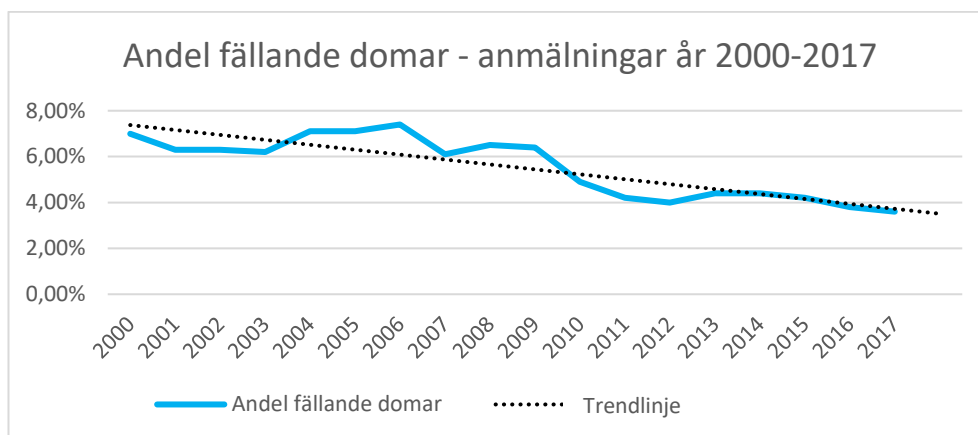
⁴ SOU 2016:60 - *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten*.

⁵ SOU 2016:60 s. 178.

⁶ <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/me-too-rörelsen> (hämtad 2019-03-18).

⁷ <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/me-too-rörelsen> (hämtad 2019-03-18).

har exempelvis ökat med 47 % sedan 2009.⁸ Det är samtidigt anmärkningsvärt att antalet lagföringsbeslut gällande våldtäkt under samma tidsperiod har minskat med 32 %.⁹ Diskrepansen mellan antalet anmälda brott och hur många av dessa som lett till fällande dom har alltså ökat avsevärt under denna relativt korta period och av de anmälda våldtäktsbrotten mot vuxna var det endast 3,6 % som ledde till lagföring år 2017.¹⁰ Av linjediagrammet nedan framgår att andelen fällande domar beräknat utifrån antalet anmälda brott varit nedåtgående under en längre period.¹¹

12

Med anledning av utredningens konstaterande, den oroande statistiken på området samt den växande uppmärksamheten för framförallt kvinnors rätt till sexuell integritet var det därför inte helt oväntat att ett förslag om stora omarbetningar av våldtäktsbrottet röstades igenom i riksdagen den 12 maj 2018.¹³ De centrala delarna av det man i media kallat för samtyckeslagen innebär att företagna sexuella handlingar ska genomföras med frivillighet från alla parter, annars är handlingen straffbar. Om det tidigare var så att ett nej innebar ett nej, är det nya lagstiftningen ämnad att förtydliga att allt annat än ett ja är ett nej, detta kan måhända anses vara en något förenklad och svepande

⁸ Brottsförebyggande rådet. *Statistik över anmälda brott. År 2000-2019. Hela landet. Mot person 15 år eller äldre enligt 6 kap. 1 § BrB.* Tillgänglig via:

<http://statistik.bra.se/solwebb/action/anmalda/urval/sok> (hämtad 2019-04-10).

⁹ Brottsförebyggande rådet. *Statistik över personer lagförda för brott. År 2000-2019. Hela landet. Mot person 15 år eller äldre enligt 6 kap. 1 § BrB.* Tillgänglig via:

<https://www.bra.se/statistik/kriminalstatistik/personer-lagforda-for-brott.html> (hämtad 2019-04-12).

¹⁰ Jfr. Brottsförebyggande rådet. *Statistik över anmälda brott. År 2000-2019* och Brottsförebyggande rådet. *Statistik över personer lagförda för brott. År 2000-2019.*

¹¹ Linjediagrammet visar andelen fällande domar baserat på antalet anmälningar för våldtäkt mot vuxen. Resultatet är avrundat till en decimal.

¹² Linjediagrammet är skapat utifrån statistik hämtad från Brå. Statistiken är hämtad dels från Brottsförebyggande rådet. *Statistik över anmälda brott. År 2000-2019* och dels från Brottsförebyggande rådet. *Statistik över personer lagförda för brott. År 2000-2019.*

¹³ Bet. 2017/18:JuU29 - *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet.*

förklaring men den är alltjämt talande för i vilken riktning man som lagstiftare strävade.

Trots de anledningar som anförts ovan har införandet av samtyckeslagen mötts av en del kritik. Vissa har menat att lagstiftningen innebär att större fokus läggs på målsäganden i brottmålsprocessen.¹⁴ Det har här framhållits att fler frågor av integritetskränkande karaktär behöver ställas och att det inte är önskvärt.¹⁵ I ett annat sammanhang har samtyckeslagen till och med avfärdats som moralisk populism.¹⁶

Lagen röstades hur som helst igenom och frågan att ställa sig i nuläget blir således om förändringen haft några faktiska effekter på hur våldtäkter behandlas i domstolarna. Den tydligaste effekten en förändrad lagstiftning kan ha är att leda till ett förändrat antal domar. Eftersom syftet med införandet av samtyckeslagen varit att tydliggöra att varje människa har en ovillkorlig rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande torde en önskad effekt vara fler fällande domar på området. 2014 års sexualbrottskommitté framhöll visserligen i förarbetena att någon högre tilltro till ett ökat antal fällande domar inte bör finnas.¹⁷ Trots det anser jag det vara av relevans att undersöka om de spekulationer som återfinns i förarbetena till lagen varit korrekta eller inte.

Mitt bidrag till forskningen blir således att undersöka de våldtäktsdomar som avkunnats efter den 1 juli 2018 och som rör gärningar som förövats efter den 1 juli 2018. Kärnan i detta arbete blir med andra ord att undersöka om den nya våldtäktsbestämmelsen inneburit några statistiska förändringar kopplade till just våldtäktsbrottet med särskilt fokus på antalet fällande domar. Lagen har nu tillämpats av domstolarna under en icke oväsentlig period och slutsatser kring dess effekter bör därför med viss säkerhet kunna dras.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med detta examensarbete är att utreda om den nya våldtäktsbestämmelsen stärker varje individs rätt till personlig och sexuell integritet och sexuella självbestämmande.

För att tillfredsställa syftet kommer följande frågor besvaras:

¹⁴ Se exempelvis Asp. Sex & samtycke – en lagstiftningsteknisk fråga. *Juridisk tidskrift* 2013/14: s. 964 och jfr. SOU 2001:14 s. 137.

¹⁵ Asp. Sex & samtycke – en lagstiftningsteknisk fråga. s. 964 och jfr. SOU 2001:14 s. 137.

¹⁶ Utas & Bard. *Samtyckeslagen är moralisk populism*. Publicerad 2018-05-07.

<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/L0qj3q/samtyckeslagen-ar-moralisk-populism> (hämtad 2019-01-27).

¹⁷ SOU 2016:60 s. 185.

1. Hur skiljer sig den nya våldtäktsbestämmelsen jämfört med äldre lagstiftning på området?
2. Uppfyller den nya våldtäktsbestämmelsen syftet bakom förändringen av nämnda lag?
3. Leder den nya våldtäktsbestämmelsen till fler fällande domar?
4. Stärker den nya våldtäktsbestämmelsen varje individs rätt till personlig och sexuell integritet och sexuella självbestämmande på några andra sätt?
5. Hur ser framtiden ut för våldtäktsbrottet?

1.3 Metod

Arbetet inkluderar dels en rättsdogmatisk metod med sin utgångspunkt i rättskälleläran, främst för att klargöra innehållet dels i gällande rätt men även äldre lagstiftning på området.¹⁸ Arbetet inkluderar även en empirisk metod gällande insamlande och dragna slutsatser ur de domar som studerats. Inledningsvis redogörs för uppbyggnaden av våldtäktsbrottet så som det var utformat innan den 1 juli 2018 för att på ett tydligt sätt kunna peka på skillnader gentemot den nya våldtäktsbestämmelsen. Därefter följer en djupgående genomgång av den nya våldtäktsbestämmelsen som ämnar klargöra för läsaren hur brottet är uppbyggt och hur det är tänkt att det ska tillämpas. Efter det görs en studie av den första tillämpningen av lagstiftningen i domstolarna.

I studien presenteras först statistiska resultat avseende andel samt antal fällande domar. Även anmälningsstatistik och andra effekter behandlas. Härfter dras slutsatser utifrån studien kring vilka effekter den nya våldtäktsbestämmelsen fått. Slutligen redogörs för ett antal typfall kopplade till den nya lagstiftningen.

Arbetet avslutas med en diskussion kring studiens resultat samt en reflektion över hur framtiden för våldtäktsbrottet kan tänkas se ut.

För att på tydligast möjliga sätt bryta ner och klargöra innehållet i dels gällande och dels äldre lagstiftning på området är den rättsdogmatiska

¹⁸ Kleineman. *Rättsdogmatisk metod. I: Juridisk metodlära* (red.: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro), Lund: Studentlitteratur, 2013. s. 21-26.

metoden att föredra. Vad gäller själva undersökningen detta arbete innefattar behandlar den främst insamlande av data som egentligen enbart består av två olika värden; fällande eller friande. Resultatet av undersökningarna presenteras i huvudsak i diagramform baserat på inhämtad statistik, varför empirisk metod lämpar sig bäst för ändamålet.

1.4 Material

Eftersom arbetet främst fokuserar på en lagstiftning som är mycket ny och således fri från prejudikat utgörs materialet allra främst av lagtext och tillhörande förarbeten. Även juridiska artiklar samt juridisk doktrin används till viss del, tillsammans med debattartiklar, begreppsförklaringar samt nyhetsartiklar hämtade från internet.

Genomförandet av studien innefattar ett relativt stort antal tings- och hovrättsdomar. För studiens genomförande har även statistik från brottsförebyggande rådet¹⁹ använts.

1.5 Avgränsningar

Inledningsvis bör sägas att detta arbete inte omfattar alla förändringar som skett i och med omarbetningen av sexualbrotten. Arbetet omfattar inte försök till våldtäkt, och inte heller våldtäkt mot barn eller bestämmelsen angående oaktsam våldtäkt inkluderas. I arbetet inkluderas inte heller frågor vad gäller eventuell strafflängd eller liknande. För tydlighetens skull kan alltså sägas att de fall som detta arbete ämnar behandla är fullbordade våldtäkter genomförda mot vuxna.

Arbetet är även avgränsat i tiden. Den studie som genomförts rör domar enligt den nya våldtäktsbestämmelsen. Eftersom arbetet har en tidsmässig begränsning behandlas enbart domar som avkunnats mellan den 1 juli 2018 och den 1 april 2019.

1.6 Disposition

I det inledande kapitel 2 redogörs främst för hur en våldtäktsreglering baserad på samtycke tidigare har hanterats i lagstiftningsärenden. I samma kapitel behandlas även våldtäktslagstiftningens utformning innan förändringen skedde den 1 juli 2018. I det följande kapitel 3 presenteras sedan de förarbeten som lett fram till införandet av den nya våldtäktsbestämmelsen samt själva lagstiftningen i detalj. Kapitel 4 utgörs sedan av en studie rörande

¹⁹ Hädanefter benämnt Brå.

våldtäktsdomar till följd av händelser inträffade efter den 1 juli 2018. I kapitlet presenteras de resultat som studien genererat. Även rena typfall behandlas här. Inkorporerat i det fjärde kapitlet finns även slutsatser kopplade till det syfte och de frågeställningar som tidigare presenterats rörande huruvida lagändringen tillfredsställde syftet med nämnda ändring. Arbetet avslutas sedan med kapitel 5 som innehåller en diskussion rörande studiens resultat samt ett resonemang kring framtiden för våldtäktsbrottet.

2 Våldtäkt och samtycke, en återblick

2.1 Generellt om våldtäktsbrottet

Sedan brottsbalkens tillkomst har sexualbrotten förändrats åtskilliga gånger. Våldtäktsbrottet har dock haft en relativt sen utveckling, och inte förrän 1984 föll våldtäkt inom äktenskap under allmänt åtal. 1998 genomfördes sedan en rad ytterligare åtgärder med syfte att bland annat stärka kvinnofriden. Då utvidgades våldtäktsbestämmelsen till att omfatta sexuellt umgänge som, utan att vara direkt samlagsliknande, med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförligt med påtvingat samlag.²⁰

Sexualbrotten har ofta diskuterats och varit föremål för livliga meningsutbyten inte enbart i samhällsdebatten, men även i den juridiska världen.²¹ Kärnan i debatten har främst relaterat till om det för ansvar ska krävas våld eller hot eller om bristande samtycke ska vara grunden för straffansvar. Även innebörden av begrepp som hjälplöst tillstånd och särskilt utsatt situation har uppburit uppmärksamhet. En intensifiering av debatten kring behovet av en samtyckesreglering har i synnerhet sedan 2005 skett.²² Stora delar av den kritik som framförts har handlat om att det är först efter ett aktivt avböjande som gränsen mellan samlag och våldtäkt upprättas.²³

Ett eventuellt införande av en samtyckesbaserad lagstiftning har behandlats i två statliga utredningar. Nedan redogörs för utfallet av dessa för att tydligare få en bild över bakgrunden till den nu gällande lagstiftningen.

2.2 Samtycke i SOU 2001:14

Förslaget om en samtyckesreglering togs upp till diskussion i ett lagstiftningsärende första gången av 1998 års sexualbrottskommitté.²⁴ I utredningsuppdraget ingick att göra en total översyn av bestämmelserna om

²⁰ Se SFS 1998:393.

²¹ Andersson & Edgren & Karlsson & Nilsson. *Våldtäkt i Sverige 1990-2013 – Ett historiskt och intersektionellt perspektiv på berättelser om våldtäkt inom olika genrer*. Publicerad 2018-11-21.

<http://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/20355/15570-40015-1-SM.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (hämtad 2019-02-10).

²² Nilsson & Lövkrona. *Våldets kön – Kulturella föreställningar, funktioner och konsekvenser*. Lund: Studentlitteratur, 2015.

²³ Leijonhufvud. *Samtyckesutredningen – lagskydd för den sexuella integriteten*. Stockholm: Thomson förlag, 2008, s. 7-14.

²⁴ SOU 2001:14.

sexualbrott och att analysera samt redovisa skäl för och emot att bristande samtycke skulle vara avgörande för ansvar för våldtäkt istället för som den dåvarande regleringen baseras på våld eller hot.

Kommittén anförde som ett första skäl för en samtyckesreglering att en sådan bestämmelse kunde ses som en naturlig utveckling av den straffrättsliga synen på området.²⁵ Kommittén menade vidare att i det allmänna rättsmedvetandet var det vid tidpunkten inte en ovanlig uppfattning att allt sexuellt umgänge som sker sedan den enda parten sagt nej utgör våldtäkt.²⁶ En samtyckesreglering skulle därför kunna ha en normbildande verkan och även bidra till kvinnofriden och jämställdheten mellan kvinnor och män.²⁷ Kommittén menade dock att det var att fästa allt för hög tilltro till straffrätten genom att anta att allmänpreventionen skulle bli starkare av att man baserar ansvaret på våldtäkt på endast bristande samtycke.²⁸ De menade att inget stöd fanns för antagandet att en sådan reglering skulle medföra en förstärkning av framförallt kvinnors rättsliga ställning.

1998 års kommitté anförde vidare att frågan om offret har lämnat sitt samtycke till det sexuella umgänget skulle bli central i brottsutredningen om man baserar våldtäktsbrottet på bristande samtycke.²⁹ De pekade på att frågor som rör hur kvinnan markerade att hon inte var intresserad av ett sexuellt umgänge måste utredas samt att vad som skett vid övergreppet och vilket förhållande parterna hade eller hade haft skulle få större betydelse. Även förhållanden som hur kvinnan uppträtt före det sexuella umgänget eller vad hon då bar för kläder menade man skulle kunna komma att tillmätas betydelse för bedömningen av om det förelegat samtycke.³⁰

Övriga skäl som anfördes emot en samtyckesreglering var bland annat risken för tillämpningssvårigheter, att underkastelse från brottsoffret lätt skulle kunna blandas ihop med samtycke, svårigheterna med att definiera ett samtycke samt intresset av att behålla en gemensam rättstradition i Norden.³¹

Vid en sammanvägning av de skäl som talade för och emot en ändring av våldtäktsbestämmelsen till att baseras på bristande samtycke kom sexualbrottskommittén till slutsatsen att en sådan ändring inte bör ske.³²

²⁵ SOU 2001:14 s. 124 f.

²⁶ SOU 2001:14 s. 125.

²⁷ SOU 2001:14 s. 125.

²⁸ SOU 2001:14 s. 129.

²⁹ SOU 2001:14 s. 126 f.

³⁰ Jfr. SOU 2001:14 s. 127.

³¹ SOU 2001:14 s. 127-135.

³² SOU 2001:14 s. 138.

Denna bedömning delades sedan av regeringen och en förändring kom således inte heller till stånd.³³

Å andra sidan skedde en annan nämnvärd förändring vid detta tillfälle. Förändringen innebar att våldtäktsbrottet utvidgades såtillvida att det som kallas utnyttjandefallen lades till. Det innebar främst att det efter 2005 bedömdes som våldtäkt att otillbörligt utnyttja att en person på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befann sig i ett *hjälpöst tillstånd*.³⁴

2.3 Samtycke i SOU 2010:71

Den 17 juli 2008 beslutade regeringen att återigen tillsätta en utredning för att dels utvärdera tillämpningen av 2005 års sexualbrottsreform och dels än en gång ta ställning till om kravet på tvång som grund för straffansvar för våldtäkt skulle ersättas med ett krav på bristande samtycke.³⁵ Utredarna tog namnet 2008 års sexualbrottsutredning. Utredningen motiverades främst med att det visats att en inte ovanlig reaktion hos offer för våldtäkt reagerar med passivitet som strategi för att klara sig undan övergreppet.³⁶ Med anledningen av detta menade regeringen att det fanns en risk att inte alla straffvärda beteenden täcktes av kriminaliseringen baserad på tvång kompletterad med bestämmelsen om hjälpöst tillstånd.

Ytterligare kritik som framfördes mot 2005 års konstruktion handlade om att regleringen signalerade att en kvinna är tillgänglig så länge hon inte gör fysiskt motstånd.³⁷ Kritikerna menade vidare att en samtyckesreglering skulle ändra presumtionen och göra att kvinnan eller mannen inte är tillgänglig förrän hon eller han uttryckt en vilja att delta.³⁸

För att avgöra om en samtyckesbaserad lagstiftning var aktuell anfördes av 2008 års sexualbrottsutredning skäl för och emot en sådan reglering. I redovisningen av vad de ansåg utgöra fördelar med en sådan reglering sades inledningsvis att det skulle innebära en naturlig fortsättning på utvecklingen av den straffrättsliga synen på sexualbrott.³⁹ Utredningen motiverade detta genom att peka på att det straffbara området för våldtäkt successivt utökats

³³ Prop. 2004/05:45 - *En ny sexualbrottslagstiftning* s. 38.

³⁴ Se SFS 2005:90.

³⁵ SOU 2010:71, s. 15.

³⁶ SOU 2010:71 s. 16.

³⁷ Regleringen omfattar givetvis även män, men eftersom kvinnliga offer är i klar majoritet framstår det som rimligt att uttrycka sig enbart med kvinnan i fokus.

³⁸ SOU 2010:71 s. 207 f.

³⁹ SOU 2010:71 s. 207 f.

och att kraven på omfattande våld och hot för att gärningen skulle anses som straffbar hade frångåtts. Att vidare utöka det straffbara området menade de därför var en naturlig följd efter tidigare förändringar på sexualbrottens område.⁴⁰

Vidare pekade de på att en samtyckesreglering skulle kunna ha en normerande funktion i samhället. De menade att det vore viktigt att samhället sänder ett budskap om att det inte är tillåtet att ha sex med en person som inte samtyckt till det. På denna punkt klargjordes även att en sådan lagändring behövde kombineras med upplysning och utbildning för att uppnå nämnda normativa verkan.⁴¹

Ytterligare ett skäl för införandet av en samtyckesreglering identifierade 2008 års utredning i att fokus även skulle hamna på den misstänktes beteende. Detta eftersom utredningen av brottet då måste inrikta sig på den misstänktes agerande i själva gärningsögonblicket och om hen försäkrade sig om, eller hade fog för sin uppfattning att ett samtycke förelåg.⁴²

Avslutningsvis pekade de även på att en ny reglering skulle kunna innebära ett bättre bemötande inom rättsväsendet. Utredningen hänvisade till teorier om att förändringar i lagstiftningen kan ha stora effekter inte bara på anmälningsfrekvens och lagföring utan också för hur offer och förövare blir bemötta av rättsapparaten.⁴³

2008 års sexualbrottsutredning anförde även en del skäl emot införandet av en samtyckesbaserad lagstiftning. Till att börja med framhölls det även i denna utredning en risk för ett ökat fokus på målsäganden i brottmålsprocessen. De menade att erfarenheter från Storbritannien visat att den centrala frågan i processen ofta blir hur offret har handlat och betett sig i samband med gärningen.⁴⁴ Utredningen menade dock att detta argument inte skulle tillmätas särskilt stor tyngd eftersom stort fokus även enligt den då gällande lagstiftningen lades på målsäganden och dennes agerande.⁴⁵

Ytterligare en nackdel som presenterades av utredningen var att definitionen av samtycke är oklar samt skiljandet mellan giltiga och ogiltiga sådana är besvärligt. Utredarna framhöll här att ett samtycke inte alltid kan anses som giltigt, exempelvis inte när det förekommer våld, hot eller liknande.⁴⁶

⁴⁰ SOU 2010:71 s. 208.

⁴¹ SOU 2010:71 s. 208 f.

⁴² SOU 2010:71 s. 209.

⁴³ SOU 2010:71 s. 209 f.

⁴⁴ SOU 2010:71 s. 211 f.

⁴⁵ SOU 2010:71 s. 211.

⁴⁶ SOU 2010:71 s. 212 f.

2008 års utredning pekade vidare på en möjlig problematik avseende formen på samtycket. Här menade de att svårigheter kan uppstå vid konstruktionen av ett samtyckesbaserat brott gällande frågan hur giltiga samtycken kan lämnas. Något formkrav menade de inte vore rimligt, däremot framhöll de en osäkerhet kring om det skulle krävas att ett samtycke manifesteras på något sätt eller om det vore tillräckligt med ett så kallat tyst samtycke.⁴⁷

Orimliga förväntningar på fler fällande domar ställdes också upp som ett skäl emot ett införande. Utredningen konstaterade att samhällets förväntningar på antalet fällande domar skulle komma att öka vid införandet av en samtyckeslagstiftning, men att detta knappast var aktuellt. Här menade de istället att lagstiftningens fördel skulle vara en förhoppning om att det på sikt skulle begås färre brott.⁴⁸

Slutligen anfördes att en samtyckesreglering skulle kunna innebära en ökad risk för sexualmoralism. Utredningen menade att om en samtyckesreglering infördes hade kärnfrågan i brottsutredningen blivit huruvida offret hade samtyckt eller inte. Följdfrågorna hade då kretsat kring vad som ansågs normalt att samtycka till trots att utredningens förhoppning var att stereotypa föreställningar om vad som var normalt skulle tillhöra historien.⁴⁹

Trots att 2008 års utredning konstaterade att vissa brister eller luckor förekom i den då gällande regleringen och att dessa behövde åtgärdas, fastslogs det att skälen för att helt ändra våldtäktslagstiftningen till en samtyckeslagstiftning inte var tillräckligt starka.⁵⁰ Utredningen menade istället att det var bättre att fokusera på att den då gällande lagstiftningen blev heltäckande genom att åtgärda ovan nämnda brister utan att förändra lagstiftningen i grunden. De föreslog därför att den då gällande lagstiftningen skulle finnas kvar och att en kompletterande samtyckesbestämmelse skulle införas. Det kompletterande brottet föreslog man skulle benämnas sexuellt övergrepp och det skulle agera subsidiärt till bestämmelsen om våldtäkt.⁵¹

Regeringen delade utredningens bedömning att våldtäktsbestämmelsen inte skulle utformas med ett rent samtyckesrekvisit.⁵² Som främsta anledning framhöll de att utgångspunkten så långt som möjligt skulle vara att undvika att i rättsprocessen lägga ännu mer fokus på offrets agerande. Genom att behålla den vid tidpunkten gällande regleringen menade man således att man

⁴⁷ SOU 2010:71 s. 213 ff.

⁴⁸ SOU 2010:71 s. 216 f.

⁴⁹ SOU 2010:71 s. 217.

⁵⁰ SOU 2010:71 s. 232 f och 236 ff.

⁵¹ SOU 2010:71 s. 232 f.

⁵² Prop. 2012/13:111 - *En skärpt sexualbrottslagstiftning* s. 18.

säkerställde att fokus också i fortsättningen skulle ligga på den misstänktes agerande.⁵³

Efter att regeringen avstyrat förslaget om en ren samtyckesreglering behandlade de även förslaget om införande av det av utredningen föreslagna subsidiära brottet sexuellt övergrepp. Regeringen framhöll angående detta att en sådan reglering inte med säkerhet skulle uppfylla de krav på förutsägbarhet och tydlighet som måste ställas på straffrättslig lagstiftning.⁵⁴ Vidare påpekades det att tillämpningsområdet skulle kunna bli omfattande och oklart trots att de straffvärda fallen man avsåg komma åt endast är ett fåtal. Regeringen pekade också på att de fall man avsåg täcka med denna bestämmelse, i synnerhet de så kallade *frozen-fright*-situationerna och överrumplingsfallen skulle falla under den ordinarie våldtäktsbestämmelsen i 6 kap. 1 §.⁵⁵ Sammantaget ansåg regeringen att det saknades tillräckliga skäl för att införa den av utredningen föreslagna straffbestämmelsen om sexuellt övergrepp.

Trots att det inte heller vid detta tillfälle infördes en samtyckesbaserad lagstiftning resulterade utredningen i vissa betydande förändringar för våldtäktsbrottet. Begreppet *hjälpöst tillstånd* ersattes med det vidare begreppet *särskilt utsatt situation*. Syftet med förändringen var främst att det i praxis hade ställts för höga krav kring när någon ansågs vara i ett sådant hjälpöst tillstånd.⁵⁶ Fall där offret möter ett övergrepp med passivitet eller blev överrumplade med en sexuell handling inrymdes inte heller under tidigare bestämmelser. För att stärka skyddet för den sexuella integriteten och självbestämmanderätten och inrymma de situationer som nämnts ovan beslutades därför om denna utvidgning.⁵⁷

2.4 2013 års våldtäktsbrott

Som framkommit ovan resulterade inte sexualbrottsutredningen i någon samtyckesreglering. Lagstiftaren ansåg istället att de situationer som man ämnade inrymma i en sådan reglering skulle omfattas genom att byta ut begreppet hjälpöst tillstånd mot det vidare begreppet särskilt utsatt

⁵³ Prop. 2012/13:111 s. 22 f.

⁵⁴ Prop. 2012/13:111 s. 32 ff.

⁵⁵ Frozen fright är ett psykologiskt tillstånd som innebär att ett offer möter ett övergrepp genom att hamna i ett paralyserat tillstånd. Tillståndet innebär ofta en kraftigt förhindrad rörelseförmåga och i övrigt stora problem att kontrollera sin kropp. För närmare beskrivning, se Galliano, G., Noble, L. M., Travis, L. A., & Puechl, C. Victim reactions during rape/sexual assault: A preliminary study of the immobility response and its correlates. *Journal of Interpersonal Violence*. 1993: s. 109-114.

⁵⁶ Prop. 2012/13:111 s. 26.

⁵⁷ Prop. 2012/13:111 s. 28.

situation.⁵⁸ Våldtäktsbestämmelsen baserades således även efter 2013 på en situation där våld eller hot föreligger eller att offret befinner sig i en särskilt utsatt situation.

Utredningen som ledde fram till dessa lagförändringar lyfte fram att vissa situationer där varken våld, hot eller utnyttjande förekommit men där någon ändå genomför en sexuell handling mot en persons vilja inte var kriminaliserade. Utredningen pekade speciellt på fall där offret möter övergrepp med passivitet eller där den sexuella handlingen sker på ett överrumplande sätt.⁵⁹ För att tydliggöra handlar det närmare om situationer där en person gör att kunna genomföra ett sexuellt övergrepp utnyttjar att en annan person, som utan att befinna sig i ett hjälplöst tillstånd ändå befinner sig i ett utsatt läge.

Karaktäristiskt för en *särskilt utsatt situation* är att offret har klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet och undgå ett övergrepp.⁶⁰ För ansvar krävs inte att offret helt saknar förmåga att värja sig eller kontrollera sitt handlande. En typsituation som presenteras är när offret erbjuds en massage och vid utförandet av den överrumplas med en sexuell handling.⁶¹ Offret har inte befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd men trots detta varit i ett utsatt läge med begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet.

Via denna lagändring menade lagstiftaren alltså innefatta även sådana situationer där ett offer möter ett övergrepp med passivitet eller blir överrumplad av en sexuell handling. Lagen kom att se ut som följer:

Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation.⁶²

⁵⁸ Prop. 2012/13:111 s. 24 ff.

⁵⁹ SOU 2010:71 s. 231.

⁶⁰ Prop. 2012/13:111 s. 30.

⁶¹ Prop. 2012/13:111 s. 30.

⁶² Se SFS 2013:365 och Prop. 2012/13:111 s. 5 f.

3 Våldtäkt och frivillighet

3.1 Bakgrund

Vägen fram till den nya samtyckesbaserade våldtäktsbestämmelsen har som framkommit varit relativt lång och snårig. Tanken på att basera våldtäktsbrottet på bristande samtycke har behandlats i ett par utredningar som inte lett fram till gällande lagstiftning i något fall.

Faktum kvarstod dock det fanns några situationer där varken våld eller hot förekommer och där målsäganden inte heller befinner sig i en särskilt utsatt situation eller beroendeställning men trots det inte deltar i den sexuella aktiviteten frivilligt. Dessa fall inkluderade exempelvis sådana där någon bemöter ett övergrepp med passivitet eller där någon blir överrumplad med en sexuell handling.⁶³

Nedan presenteras vägen fram till det som nu är gällande lag. Lagen kom till slut att baseras på bristande samtycke och innebär den klart största förändringen av våldtäktsbrottet sedan utnyttjandefallen lades till vid den stora reformen år 2005.

3.2 Förarbeten – den nya våldtäktslagstiftningen

3.2.1 SOU 2016:60 - Ett starkare skydd för den sexuella integriteten

Den 28 augusti 2014 var det återigen dags för en utredning att tillsättas med uppdrag att utreda om en samtyckesbaserad regleringsmodell för våldtäktsbrottet bör införas.⁶⁴ Det var enligt 2014 års sexualbrottskommittés mening tveksamt om det straffrättsliga skyddet enligt den dåvarande lagstiftningen var tillräckligt i de fall en sexuell handling har genomförts med en person som inte vill delta i handlingen, men där det inte har förekommit något våld eller hot och gärningsmannen inte heller har utnyttjat att någon har befunnit sig i en särskilt utsatt situation eller beroendeställning.⁶⁵

2014 års kommitté ansåg därför att det trots att sexualbrottslagstiftningen genomgått ett antal förändringar det senaste decenniet fortfarande fanns

⁶³ SOU 2016:60 s. 178 f.

⁶⁴ SOU 2016:60 s. 13.

⁶⁵ SOU 2016:60 s. 178 f.

situationer där den sexuella integriteten och självbestämmanderätten kränktes och där det var tveksamt om kränkningen omfattades av ett tillräckligt straffrätligt skydd. Med anledning därav, ansåg kommittén att det återigen fanns anledning att överväga om sexualbrottslagstiftningen skulle ändras.⁶⁶

Kommittén inledde utredningen med att bemöta de skäl emot en lag baserad på bristande samtycke som framförts i tidigare förarbeten. Ett av skälen som togs upp var att en sådan lag riskerade att bli oklar och i förlängningen innebära sämre rättsäkerhet och ett sämre skydd för den sexuella självbestämmanderätten. Denna nackdel menade kommittén kunde hanteras genom att det direkt i lagen tydligt uttalas och klargörs vad som utgör frivillighet och i vilka situationer en sådan inte ska tillmätas betydelse. Farhågan om att en sådan lagstiftning skulle vara oklar menade de alltså kunde hanteras med gediget lagstiftningsarbete.⁶⁷

En annan farhåga som lyfts fram vid flertalet tillfällen i tidigare förarbeten är att en samtyckesbaserad lagstiftning skulle öka fokus på målsäganden och dennes agerande i rättsprocessen.⁶⁸ Denna farhåga menade kommittén var överdriven. De framhöll här att redan enligt den då gällande lagstiftningen var fokus på målsäganden stor och frågor av mycket känslig natur var tvungna att ställas även tidigare.⁶⁹ Kommittén menade dock att det är viktigt att lagstiftningen inte utformas på ett sätt som ökar behovet av att ställa frågor av integritetskänslig natur.⁷⁰

2014 års kommittés uppfattning var alltså att de nackdelar som framhållits i tidigare lagstiftningsärenden kunde motverkas med gediget lagstiftningsarbete. De menade därför att farhågor från tidigare förarbeten inte skulle hindra att en samtyckesbaserad lagstiftning infördes.⁷¹

Kommittén fortsatte sedan med att peka på de fördelar en sådan lagstiftning skulle innebära. Inledningsvis framhöll de att en förändrad lagstiftning skulle innebära att samhället sänder ett tydligt normativt budskap om att sex där inte frivillighet föreligger är otillåtet.⁷² Vidare menade de att en sådan bestämmelse på ett bättre sätt skulle överensstämma med den allmänna uppfattningen om hur sexuellt umgänge utövas i ett modernt samhälle.⁷³ Kommittén pekade på att den tidigare lagstiftningens utformning kunde

⁶⁶ SOU 2016:60 s. 176.

⁶⁷ SOU 2016:60 s. 180 f.

⁶⁸ Se exempelvis SOU 2010:71 s. 223 och SOU 2001:14 s. 128.

⁶⁹ SOU 2016:60 s. 181.

⁷⁰ SOU 2016:60 s. 181.

⁷¹ SOU 2016:60 s. 184.

⁷² SOU 2016:60 s. 184.

⁷³ SOU 2016:60 s. 184.

innebära att sexualbrott inte anmäls eftersom offret inte tror sig ha blivit utsatt för brott om inte våld eller hot använts.⁷⁴

Kommittén konstaterade vidare att en lagstiftning som bygger på bristande samtycke eller frivillighet på ett otvetydigt sätt skulle ge ett tillräckligt straffrättsligt skydd även i de fall en sexuell handling har genomförts med en person som inte vill delta i handlingen, men där det inte har förekommit något våld eller hot och gärningsmannen inte heller har utnyttjat att någon har befunnit sig i en särskilt utsatt situation eller beroendeställning. Mot bakgrund av detta ansåg alltså kommittén att en frivillighetsbaserad lagstiftning rörande våldtäktsbrottet skulle införas.⁷⁵

Utredningen fortsatte således med en genomgång av uppbyggnaden av det förslag på ny lagstiftning som kommittén presenterat. Bestämmelsen bygger som framgått tidigare på att det ska vara otillåtet att genomföra en sexuell handling med någon som inte har deltagit frivilligt. Kommittén framhöll här att för att ett deltagande ska anses som frivilligt måste valet att delta komma till uttryck genom ord eller handling.⁷⁶ Som bakgrund till detta menade de att om ett underförstått eller tyst samtycke skulle godtas finns en risk att lagstiftningen understödjer fördomar om att det är tillåtet att genomföra en sexuell handling med någon som inte uttryckligen har sagt nej. Kommittén konstaterade alltså att enbart ett ja kan betyda ja, eftersom de menade att en annan ordning skulle kunna skapa fördomar om att en passiv person egentligen vill delta i en sexuell handling eller att det bara är ett nej som betyder nej.⁷⁷

Kommittén klargjorde även att det vore orimligt om alla uttryck för frivilligt deltagande skulle godtas som ett uttryck för den personens rätt till självbestämmande. Som exempel pekade de på en situation när en person frågar en annan om han eller hon vill delta i en sexuell handling samtidigt som personen hotar den tillfrågade med en pistol. Med anledning härav utformades förslaget genom att rada upp ett antal fall där ett uttryckt val att delta i en sexuell handling är inte frivilligt. Bland dessa ingick exempelvis tillfällen där valet att delta är en följd av våld eller hot om brottslig gärning, om gärningsmannen otillbörligt utnyttjat att personen av olika anledningar befinner sig i en särskilt utsatt situation samt att gärningsmannen har förmått personen att delta genom att allvarligt missbruka att personen står i beroendeställning till gärningsmannen. Kommittén lade även till ett förslag som innebar att vilseledande av en person till att delta genom att utge sig för

⁷⁴ SOU 2016:60 s. 184.

⁷⁵ SOU 2016:60 s. 176 ff.

⁷⁶ SOU 2016:60 s. 182 och 196 ff.

⁷⁷ SOU 2016:60 s. 196.

att vara någon som denne personligen känner eller genom att utnyttja personens villfarelse i det avseendet skulle vara otillåtet. Som tydligt framgår tog kommittén alltså äldre lagstiftning i beaktande vid utformande av förslaget. Genom att bibehålla en del formuleringar och liknande ansåg de att äldre praxis skulle bli tillämplig och den nya lagstiftningen skulle således inte stå helt okommenterad vid införande.⁷⁸

Kommittén ansåg även att samlagsbegreppet skulle ändras och dessutom innefatta samlag mellan personer av samma kön.⁷⁹ De framhöll angående detta att en annan syn på vad samlag är inte skulle överensstämma med den allmänna uppfattningen och modernt språkbruk. Kommittén pekade på att varken i Nationalencyklopedin eller i Svenska Akademiens ordlista förbehålls ordet samlag vara en akt mellan en man och en kvinna. Inte heller förbehålls samlagsbegreppet åt enbart vaginalt samlag.⁸⁰

En ytterligare förändring som föreslogs var att bland annat våldtäktsbrottet skulle få en ny rubricering och istället benämnas sexuellt övergrepp.⁸¹ Kommittén menade att en fortsatt användning av beteckningen våldtäkt skulle kunna ge sken av att det fortfarande ställs ett krav på att gärningen ska ha genomförts med våld. Ett krav som upphörde rent praktiskt redan i och med 2005 års reform.⁸²

Kommittén framhöll också att problem kan uppstå när en brottsbeteckning inte överensstämmer med den allmänna uppfattningen av vad som utgör brott. De menade att sådan problematik kan leda till att brott inte anmäls till polisen eller att brottsoffer inte söker behövlig vård trots att övergrepp begåtts. Som tidigare nämnt föreslog alltså kommittén därför att brottet som vid tidpunkten rubricerades som våldtäkt skulle få den nya beteckningen sexuellt övergrepp.⁸³

För att klargöra att det inte ska råda någon tvekan om att skyddet för den sexuella integriteten och självbestämmanderätten är garanterad även i de fall gärningsman och offer inte befinner sig på samma fysiska plats föreslog utredningen slutligen även att detta skulle framkomma i lagtexten. Förslaget landade i att ansvar för sexuellt övergrepp även skulle föreligga om genomförandet består i att personen som inte deltar frivilligt utför handlingen på sig själv eller med någon annan.⁸⁴

⁷⁸ SOU 2016:60 s. 201 ff.

⁷⁹ SOU 2016:60 s. 220 ff.

⁸⁰ SOU 2016:60 s. 221 ff.

⁸¹ SOU 2016:60 s. 187.

⁸² SOU 2016:60 s. 188.

⁸³ SOU 2016:60 s. 189.

⁸⁴ SOU 2016:60 s. 234.

Sammantaget innehöll alltså förslaget från 2014 års sexualbrottskommitté ett förändrat grundrekvisit för våldtäktsbrottet som innebär att alla samlag eller jämförliga handlingar som genomförs utan frivillighet är otillåtna. Kommittén föreslog även att våldtäktsbrottet skulle rubriceras om och istället benämnas sexuellt övergrepp samt att samlagsbegreppet skulle utvidgas och även innefatta samlag mellan personer av samma kön. Förslaget innebar även att så kallat tyst samtycke inte skulle godtas. Slutligen föreslog kommittén också att det i lagtexten ska framgå att sexuellt övergrepp även kan begås i de fall gärningsman och offer inte befinner sig på samma fysiska plats.

2014 års sexualbrottskommittés utredning mynnade slutligen ut i följande förslag till ny lagstiftning:

Den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för sexuellt övergrepp till fängelse i lägst två och högst sex år. Detsamma gäller om genomförandet består i att personen, som inte deltar frivilligt, utför handlingen på sig själv eller med någon annan. För att ett deltagande ska anses frivilligt måste valet att delta komma till uttryck.

Ett uttryckt val att delta i en sexuell handling är inte frivilligt om

- 1. det är en följd av misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning, eller en följd av hot om att åtala eller ange annan för brott eller om att lämna ett menligt meddelande om annan,*
- 2. gärningsmannen otillbörligt har utnyttjat att personen på grund av allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars, med hänsyn till omständigheterna, har befunnit sig i en särskilt utsatt situation,*
- 3. gärningsmannen har förmått personen att delta genom att allvarligt missbruka att personen står i beroendeställning till gärningsmannen, eller*
- 4. gärningsmannen har vilselett personen att delta genom att utge sig för att vara någon som denne personligen känner, eller genom att utnyttja personens villfarelse i det avseendet.*

Om brottet i första stycket med hänsyn till omständigheterna vid gärningen är mindre allvarligt, döms för sexuellt övergrepp till fängelse i högst fyra år.⁸⁵

⁸⁵ SOU 2016:60 s. 73.

3.2.2 Regeringens proposition 2017/18:177 - En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet

Den 15 mars 2018 överlämnade regeringen proposition 2017/18:177 till riksdagen.⁸⁶ Regeringens förslag till ny lagstiftning baserades i stort på den utredning som presenterats ovan, men avvek i en del frågor. Den centrala frågan, som innebar att gränsen för vad som utgör en straffbar gärning vid deltagande i sexuella aktiviteter ska gå vid om det är frivilligt eller inte, återfanns dock även i regeringens förslag.

Regeringen delade 2014 års kommittés uppfattning att det förelåg ett behov av en reform av regelverket och baserade precis som kommittén detta på ett antal anledningar. Precis som kommittén menade regeringen att den dåvarande regleringen inte gav ett heltäckande skydd och pekade på att överrumplingshandlingar och situationer där offret agerat med passivitet ofta bedömts som sexuellt ofredande trots att handlingen bestått i samlag eller liknande.⁸⁷ Vidare framhöll de att en lagstiftning baserad på frivillighet skulle sända ett tydligt normativt budskap och således påverka människors värderingar.⁸⁸ Vad gäller de farhågor som fanns var regeringen enig med kommittén om att den föreslagna lagstiftningen kan innebära mer fokus på målsäganden i processen, men att skillnaden skulle bli marginell gentemot tidigare då invändningar om samtycke samt integritetskänsliga frågor var väldigt vanliga även med då gällande lagstiftning.⁸⁹

Efter att ha fastslagit att ett behov av förändring fanns gick regeringen igenom de förslag som kommittén lämnat ett efter ett. Inledningsvis behandlades förslaget om att våldtäktsbrottet borde få en ny brottsbeteckning. Kommitténs förslag innebar att våldtäktsbrottet istället skulle benämnas sexuellt övergrepp. Regeringen delade inte kommitténs uppfattning, utan ansåg att begreppet våldtäkt i allmänhet och ordet våld i synnerhet har en bredare definition än enbart fysiskt våld. Därmed menade de att beteckningen inte är missvisande.⁹⁰ Vidare menade regeringen att begreppet våldtäkt har en tydlig betydelse och innebörd hos allmänheten genom att det signalerar allvaret i gärningen då begreppet historiskt reserverats för det allvarligaste sexualbrottet.⁹¹ Med anledning av detta föreslog de att brottsbeteckningen våldtäkt skulle behållas.

⁸⁶ Prop. 2017/18:177 - *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet*.

⁸⁷ Prop. 2017/18:177 s. 22.

⁸⁸ Prop. 2017/18:177 s. 22.

⁸⁹ Prop. 2017/18:177 s. 22 och SOU 2016:60 s. 181 f.

⁹⁰ Prop. 2017/18:177 s. 26.

⁹¹ Prop. 2017/18:177 s. 26.

Kommittén föreslog även att samlagsbegreppet borde ändras till att innefatta vaginala, orala och anala samlag istället för att som med dåvarande lagstiftning enbart rymma vaginala samlag.⁹² Regeringen delade inte denna uppfattning mot bakgrund av att man ansåg att en sådan förändring måste framgå i lagtexten och att införandet av fler svårdefinierade jämförelsenormer i lagstiftningen framstod som olämpligt.⁹³ Regeringen medgav visserligen att det är en förlegad syn på samlag att inte sexuella handlingar mellan personer av samma kön omfattas av brottsbalkens samlagsbegrepp, men ansåg att detta inte utgjorde tillräckliga skäl att förändra lagstiftningen på denna punkt.⁹⁴

Den huvudsakliga frågan gällande bristande frivillighet som gräns för straffansvar överensstämde som nämnt tidigare i stora delar med kommitténs förslag. Regeringen framhöll att den grundläggande skillnaden gentemot då gällande rätt var att våld, hot eller utnyttjande inte längre krävs för ansvar för våldtäkt, regleringen ska istället utgå ifrån att den sexuella handlingen har genomförts mot någon som inte deltar frivilligt.⁹⁵

En del av kommitténs förslag som regeringen däremot inte ställde sig bakom var kravet på att frivilligheten måste komma till uttryck. I denna fråga pekade regeringen på att det skulle innebära att situationer där någon deltar frivilligt, men inte gett uttryck för frivilligheten är straffbelagda. Detta menade regeringen vore högst problematiskt. Istället föreslogs att det i lagen anges att det vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte särskilt ska beaktas om frivilligheten har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt.⁹⁶ Regeringen framhöll här att trots att ett lagmässigt krav på att frivilligheten ska komma till uttryck inte bör genomföras, innebär det inte att frågan om vad målsäganden gett uttryck för helt saknade betydelse.⁹⁷ Tvärtom ansåg regeringen att detta bör vara en central del vid prövningen av straffansvar.

I kommitténs lagförslag återfanns en del som rörde omständigheter som innebär att ett deltagande aldrig kan anses som frivilligt. Regeringens förslag stämde även i denna del delvis överens med kommitténs dito. Regeringen bedömde att fall av vilseledande i fråga om gärningsmannens identitet inte bör tas upp i uppräkningsdelen av vilka situationer ett deltagande aldrig kan anses vara frivilligt och motiverade det främst med en del

⁹² SOU 2016:60 s. 220 ff.

⁹³ Prop. 2017/18:177 s. 27 f.

⁹⁴ Prop. 2017/18:177 s. 27.

⁹⁵ Prop. 2017/18:177 s. 30 f.

⁹⁶ Prop. 2017/18:177 s. 33.

⁹⁷ Prop. 2017/18:177 s. 33.

tillämpningssvårigheter.⁹⁸ Kommitténs förslag gällande att inte ta med medvetlöshet och sömn plockades inte heller upp av regeringen med motiveringen att det bör tydliggöras att en person i en sådan situation inte kan delta frivilligt.⁹⁹

Regeringens förslag innehöll som framkommer ovan i stort ett relativt liknande förslag till ny våldtäktslagstiftningen som det av kommittén avgivna med några mindre men relevanta ändringar. Förslaget som presenterades av regeringen såg ut som följer:

Den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två år och högst sex år. Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska det särskilt beaktas om frivillighet har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt. En person kan aldrig anses delta frivilligt om

- 1. deltagandet är en följd av misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning, hot om att åtala eller ange någon annan för brott eller hot om att lämna ett menligt meddelande om någon annan,*
 - 2. gärningsmannen otillbörligt utnyttjar att personen på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation, eller*
 - 3. gärningsmannen förmår personen att delta genom att allvarligt missbruka att personen står i beroendeställning till gärningsmannen.¹⁰⁰*
-

Som känt är, röstades detta förslag igenom i riksdagen den 23 maj 2018 och utgör numera gällande rätt i Sverige.¹⁰¹ Nästkommande avsnitt består av en genomgång av den nya våldtäktsbestämmelsen på ett djupare plan, med förklaringar rörande hur det är tänkt att den ska tolkas och användas i praktiken.

3.3 Det nya våldtäktsbrottet

3.3.1 Samlag eller jämförbar handling

Den 1 juli 2018 trädde alltså den nya samtyckeslagen i kraft. Lagen innebar som tidigare nämnt en relativt grundläggande förändring av våldtäktsbestämmelsen. Trots det återfinns dock även delar från tidigare lagstiftning. En sådan är den som gäller de sexualhandlingar som krävs för att

⁹⁸ Prop. 2017/18:177 s. 36 och 42 f.

⁹⁹ Prop. 2017/18:177 s. 36 och 40.

¹⁰⁰ Se SFS 2018:618.

¹⁰¹ Bet. 2017/18:JuU29.

ansvar för våldtäkt ska var aktuellt. I lagtexten anges att den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett *samlag* eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt. Med *samlag* avses i lagtexten enbart vaginala samlag.¹⁰² I förarbeten har det uttalats att för att en sexualhandling ska räknas som samlag krävs i princip inte mer än att könsdelarna på en man och en kvinna kommer i beröring.¹⁰³ Detta synsätt har även bekräftats i exempelvis NJA 1981 s. 253. I förarbeten har det också uttalats att samlagsliknande handlingar där beröring hindras av kläder ska bedömas som andra sexuella handlingar än våldtäkt.¹⁰⁴

Som framkommer ovan, är det alltså förbjudet att genomföra ett samlag med en person som inte deltar frivilligt. Detsamma gäller även *handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförliga med samlag*. Under denna bestämmelse omfattas exempelvis orala samlag, oavsett om det är gärningsmannen eller offret som utför handlingen, anala samlag samt att föra in fingrar eller föremål i kvinnans underliv eller i anus. Även vissa indikationer har getts i praxis rörande att beröring av en kvinnas underliv oralt utan att omfatta penetration kan anses omfattas av våldtäktslagstiftningen.¹⁰⁵ Tidigare har sexuella handlingar som består i att onanera en annan persons penis bedömts inte vara jämförliga med samlag och så torde vara fallet även nu.¹⁰⁶

Hur som helst så ska inte jämförelsen mellan samlag och annan sexuell handling ta sikte på sexualhandlingen som sådan. Det avgörande vid jämförelsen ska istället vara kränkningens allvar och om kränkningen som sådan är lika allvarlig som den som kan uppkomma vid påtvingat samlag.¹⁰⁷ Denna jämförelsenorm ger resultatet att bedömningarna kan bli relativt olika från fall till fall då en mängd faktorer kan ha inverkan på bedömningen kring kränkningens allvar.¹⁰⁸

Vad gäller termen *genomföra* omfattar den inte bara fall där gärningsmannen varit initiativtagare till den sexuella handlingen.¹⁰⁹ Istället omfattas även fall där målsäganden varit den som tagit initiativet.¹¹⁰ Vidare omfattas även fall där målsäganden utför den sexuella handlingen på sig själv eller med någon

¹⁰² Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2018-07-01.

¹⁰³ Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2018-07-01.

¹⁰⁴ Prop. 2004/05:45 s. 34.

¹⁰⁵ NJA 2008 s. 1096.

¹⁰⁶ Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2018-07-01.

¹⁰⁷ Prop. 2004/05:45 s. 135.

¹⁰⁸ Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2018-07-01.

¹⁰⁹ Prop. 2004/05:45 s. 136, 143 och 145.

¹¹⁰ Prop. 2017/18:177 s. 79.

annan än gärningsmannen.¹¹¹ Det innebär att handlingar kan utföras via internet, frågan har även behandlats i praxis¹¹²

3.3.2 Frivillighet

Som tidigare framgått kan den nya regleringen av våldtäktsbrottet sägas innebära att lagstiftningen i grunden bygger på frånvaro av frivillighet. Det innebär alltså att om någon genomför ett samlag eller en jämförlig handling med någon som inte deltar *frivilligt* ska dömas för våldtäkt. Denna bestämmelse följs åt av dels ett konstaterande om att det särskilt ska beaktas om frivilligheten kommit till uttryck samt en punktlista över situationer när frivillighet aldrig ska anses föreligga.

I det ursprungliga förslaget som lämnades av 2014 års sexualbrottskommitté uppställdes ett krav på att frivilligheten ska ha kommit till uttryck. I samma förslag angavs att ovan nämnda punktlista skulle vara uttömmande.¹¹³

Tanken på att punkterna som återfanns i andra stycket skulle vara uttömmande frångicks dock av Regeringskansliet under beredningen av lagstiftningen.¹¹⁴ Regeringskansliets inställning innebär alltså att det uppstår ett visst utrymme för straffbarhet utöver de tre punkterna som anges i lagtexten.¹¹⁵ Regeringen frångick även kommitténs förslag om ett legalt krav på att frivilligheten ska ha kommit till uttryck. Regeringen beslutade emellertid att det särskilt ska beaktas om frivilligheten kommit till uttryck.¹¹⁶ Detta innebär att det, till skillnad från i kommitténs förslag, inte nödvändigtvis är brottsligt att genomföra en sexuell handling med någon som inte uttryckt frivillighet.

Regeringens frångående från det av kommittén lämnade förslaget innebär att en tydlig uppdelning i tre situationer kan göras för att på bästa sätt tydliggöra hur frivillighetsregleringen ska verka. Den första situationen utgörs av händelser där frivillighet inte kommit till uttryck och där frivillighet inte heller föreligger. Den andra situationen består av händelser där frivillighet inte har kommit till uttryck, men där frivillighet ändå ska anses föreligga. Den sista delen består av händelser där frivillighet kommit till uttryck men där frivilligheten likväl inte ska godtas.

¹¹¹ NJA 2015 s. 501.

¹¹² RH 2018:6 och NJA 2015 s. 501.

¹¹³ SOU 2016:60 s. 220 och 437.

¹¹⁴ Prop. 2017/18:177 s. 38.

¹¹⁵ Prop. 2017/18:177 s. 37 f.

¹¹⁶ Prop. 2017/18:177 s. 35.

Frivillighet ej uttryckt och frivillighet föreligger inte

Som tidigare nämnts finns det en poäng med att skilja på de situationer där något uttryck för frivillighet överhuvudtaget inte finns och situationer där personen på något sätt valt att delta i den sexuella handlingen. I denna del redogörs för de situationer där något uttryck för frivillighet inte finns.

Situationerna som behandlas i detta avsnitt är speciellt intressanta eftersom det är i dessa fall den nya regleringen har sin största betydelse. I stora drag handlar den nya regleringen om att deltagande i sexuella handlingar inte är frivilliga vid fullständig avsaknad av samtycke. Detta är av väsentlig betydelse i praktiken då det förekom situationer som enligt tidigare lagstiftning sällan kunde bedömas som annat än sexuellt ofredande trots att de var synnerligen integritetskränkande.¹¹⁷

För att tydliggöra vad denna del av regleringen innebär kan det vara av värde att gå igenom några typfall. Ett första typfall som faller under denna del av regleringen är situationer där någon med *våld eller hot* tvingats delta i en sexuell handling. Oftast består dessa fall av situationer där någon med fysisk kraft tvingar någon annan att antingen delta i, eller att tåla en sexuell handling. Eftersom våld återfinns i den punktlista som förekommer i lagtexten där det nämns att en person aldrig kan anses delta frivilligt om det är en följd av misshandel eller annat våld väcks frågan om inte handlingen är straffbar på så sätt. Denna argumentation har visserligen viss bäring, men om det överhuvudtaget saknas uttryck för samtycke från den som blivit utsatt är det åtminstone inte i teorin nödvändigt att motivera straffbarheten med våldsutövningen.¹¹⁸ Den nya regleringen gör som framkommit alltså att så länge det saknas frivillighet och det är fråga om en sexuell handling är agerandet straffbart.¹¹⁹ Hur som helst lär ovan nämnda situation behandlas annorlunda i praktiken då förekomsten av våld utgör bevis för att frivillighet inte förelåg.

Ett andra typfall, som även har nämnts i förarbetena som något man önskade skulle omfattas av den nya regleringen *överrumplingsfallen*. Det rör sig alltså om situationer där någon överrumplas eller överraskas med att någon utför en sexuell handling. Tidigare har sådana fall ofta enbart bedömts som sexuellt ofredande trots att graden av integritetskränkning har varit mycket hög.¹²⁰ I Svea hovrätts dom den 26 januari 2016 i mål B 10649–15 dömdes en man för sexuellt ofredande för att ha fört upp fingrarna i målsägandens underliv när hon satt på huk för att kissa. I målet är det närmast uppenbart att frivillighet inte föreligger. Andra situationer som kan vara aktuella är exempelvis den när

¹¹⁷ Se SOU 2016:60 s. 179.

¹¹⁸ Prop. 2017/18:177 s. 79.

¹¹⁹ Prop. 2017/18:177 s.78 f.

¹²⁰ Se SOU 2016:60 s. 178 och Prop. 2017/18:177 s. 78 f.

någon överraskas med en sexuell handling vid läkarundersökning eller i en folksamling på en festival.¹²¹ I ett mål rörande just överraskande sexuell handling vid massagebehandling dömdes enligt tidigare lagstiftning för våldtäkt med anledning av att målsäganden ansågs ha befunnit sig i en särskilt utsatt situation.¹²² Det innebär att även i dessa fall kan det förefalla så att agerandet är straffbart enligt något som återfinns i den punktlista som framställs i lagtexten. Tillämpning i praktiken torde vara likadan som i situationen rörande våld eller hot, det är alltså inte nödvändigt att motivera straffbarheten med att målsäganden befann sig i en särskilt utsatt situation men det utgör viktiga bevis för att frivillighet inte förelåg.

Slutligen finns det också ett antal andra situationer där uttryck för frivillighet helt saknas. En situation som nämndes i förarbetena till lagen är den där någon helt saknar förmåga att ge uttryck för om hen vill delta i den sexuella handlingen. Situationer det kan röra sig om är allt ifrån kraftig berusning till det som kallas *frozen fright*.¹²³ Även dessa fall torde behandlas som de ovan nämnda, eftersom både berusning och frozen fright som huvudregel faller under lagtextens punktlista.

Frivillighet ej uttryck men ska ändå anses föreligga

I kommitténs förslag till ny lagstiftning angavs att så kallade tysta samtycken inte skulle accepteras.¹²⁴ Detta synsätt frångicks av regeringen. De ansåg att det måste kunna finnas situationer där uttryck för frivillighet saknas men deltagandet ändå är frivilligt och således inte straffbart och uttryckte därför i propositionen att tysta samtycken ska godtas.¹²⁵

Med anledning av att tysta samtycken ska vara straffria väcks frågan om hur sådana ska bedömas och vad som är att anse som just ett sådant tyst samtycke. I propositionen uttalas att frivillighetsrekvisitet tar sikte på faktiskt handlande snarare än inre inställning.¹²⁶ Vidare sägs att utgångspunkten bör vara att den som deltar frivilligt i en sexuell handling ger uttryck för sin vilja att delta på något sätt och att avsaknaden av sådana uttryck normalt får förstås som att deltagandet inte är frivilligt.¹²⁷ Detta uttalande kan anses vara motsägelsefullt eftersom det kan vara mycket svårt att skilja på en situation där samtycke till deltagande i sexuella handlingar enbart lämnas genom passivitet och en situation där passivitet egentligen ger uttryck för ofrivillighet.¹²⁸

¹²¹ Prop. 2017/18:177 s. 78 f.

¹²² Hovrätten för Västra Sveriges dom den 13 maj 2014, mål B 2333–14.

¹²³ Prop. 2017/18:177 s. 22.

¹²⁴ SOU 2016:60 s. 196.

¹²⁵ Prop. 2017/18:177 s. 34.

¹²⁶ Prop. 2017/18:177 s. 33.

¹²⁷ Prop. 2017/18:177 s. 33.

¹²⁸ Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2018-07-01.

Tolkningen som ligger närmast till hands är därför den som innebär att lagstiftaren försöker anvisa rättstillämparen att vara mycket restriktiv med att acceptera frivillighet som inte överhuvudtaget kommit till uttryck. I förarbetena nämns en del faktorer som bör tas hänsyn till vid bedömningen om passivitet är ett uttryck för frivillighet eller inte. De faktorer som särskilt nämns är möjlig tid att säga ifrån, faktiskt möjlighet att reagera och förväntan om att man säger ifrån om man inte samtycker.¹²⁹ Med andra ord, om tid, möjlighet och förväntan om att man säger ifrån fanns, föreligger sådana omständigheter som kan sägas tyda på att samtycke förelegat, om än tyst.

Frivillighet uttryckt men frivilligheten ska likväl inte godtas

Utöver de situationer som hanterats ovan, finns också de där någon valt att aktivt delta i den sexuella handlingen, men där det finns omständigheter som gör att deltagandet ändå inte ska anses vara frivilligt.¹³⁰ Den punktlista som tidigare nämnts anger en rad omständigheter som gör att ett deltagande aldrig kan anses vara frivilligt. Omständigheterna det rör sig om är våld eller hot, otillbörligt utnyttjande av att någon befinner sig i en särskilt utsatt situation samt allvarligt missbruk av beroendeställning. Dessa behandlas mer ingående var för sig nedan. Eftersom regeringen i behandlingen av lagstiftningsärendet inte höll med kommittén om att punktlistan skulle vara uttömmande, väcks också frågan om det vid sidan därav finns fall där någon valt att delta i en sexuell handling, men deltagandet ändå inte är att bedöma som frivilligt trots att ingen omständighet från punktlistan är tillämplig. Även denna situation behandlas nedan.

Den första delen av den nya regleringens punktlista rör situationer som tillkommit som en följd av *våld eller hot*. Där anges att ett val att delta aldrig är frivilligt om det är en följd av misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning, hot om att åtala eller ange någon annan för brott eller hot om att lämna ett menligt meddelande om någon annan. Eftersom det som återfinns i denna punkt utgjorde omständigheter för straffbarhet vid våldtäkt även enligt tidigare gällande rätt, är de olika rekvisiten väl definierade genom dels äldre praxis och dels tidigare förarbeten.

Vad gäller termen misshandel, avses samma term som omfattas av det som utgör brottet misshandel.¹³¹ Det innebär alltså att med misshandel menas att tillfoga någon kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätta någon i vanmakt eller något annat sådant tillstånd. Den undre gränsen för vad som

¹²⁹ Jfr. prop. 2017/18:177 s. 34 och Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2018-07-01.

¹³⁰ Det kan låta något avigt att påstå att någon gett uttryck för frivillighet enbart genom att delta i den sexuella handlingen, framförallt i fall när det är uppenbart att valet att delta inte är frivilligt. Utgångspunkten är dock att aktivt deltagande är det sätt på vilket frivillighet vanligtvis kommer till uttryck.

¹³¹ Prop. 2017/18:177 s. 80.

räknas som misshandel är inte helt lätt att dra, men ett slag i ansiktet med öppen hand, samt att trycka kramad snö i ansiktet på någon från nära håll har i praxis ansetts utgöra just misshandel.¹³²

I lagtexten nämns även annat våld som grund för ofrivillighet. Det innebär att kravet på våld inte så att säga är kvalificerat. I NJA 2004 s. 231 uttalade Högsta domstolen¹³³ att kravet på det våld som krävs för att det ska vara fråga om våldtäkt har satts lågt i praxis. Nästkommande år genomfördes som nämnt en reform av bestämmelsen, denna innebar utöver en del andra förändringar att kravet på våld ytterligare sänktes.¹³⁴ Av förarbetena till 2005 års reform framgår att sådant våld kan utgöras av exempelvis att sära på någons ben eller att hålla fast eller knuffa någon.¹³⁵

Angående hot, kan de vara riktade både mot person och mot egendom.¹³⁶ Termen hot omfattar egentligen vilka brott som helst oavsett vem de är riktade mot.¹³⁷ Det relevanta i just denna bestämmelse är helt enkelt att det rör sig om hot om något som är brottsligt. Även hot om menligt meddelande nämns. Ett sådant kan vara ett meddelande som sätter någon annan i svårigheter eller utsätter den för missaktning. Exempel på sådana gärningar kan vara hot om att sprida poseringsbilder på den hotade eller meddelande om att någon tillhört ett extremistiskt parti.¹³⁸

Slutligen krävs även att deltagandet faktiskt är en följd av det våld eller de hot som den målsäganden blivit utsatt för. Det måste med andra ord finnas ett orsakssamband.¹³⁹ Att det krävs ett sådant samband får effekt för de så kallade BDSM-fallen.¹⁴⁰ BDSM-sex innebär ofta sexuella handlingar med inslag av våld. Avgörande här är dock att det inte föreligger ett sådant orsakssamband som nämnts ovan, deltagandet i den sexuella handlingen är så att säga inte en följd av våldet. Just BDSM är vidare en komplex fråga och behandlas inte djupare i denna framställning.

I lagstiftningen nämns också att frivillighet aldrig föreligger vid otillbörligt utnyttjande av en *särskilt utsatt situation*. I lagtexten definieras uttrycket som att otillbörligt utnyttja att en person på grund av medvetlöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada

¹³² Jfr. NJA 2009 s. 776.

¹³³ Hädanefter benämnt HD.

¹³⁴ Prop. 2004/05:45 s. 45. Förändringen innebar att man gick från våld å person till våld mot person.

¹³⁵ Prop. 2004/05:45 s. 45.

¹³⁶ Prop. 2017/18:177 s. 80.

¹³⁷ Prop. 2017/18:177 s. 80.

¹³⁸ Prop. 2017/18:177 s. 80.

¹³⁹ Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2018-07-01.

¹⁴⁰ BDSM är en förkortning för Bondage & Discipline, Dominance & Submission och Sadoomasochism.

eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation.

Vid 2013 års reform av lagstiftningen utvidgades denna del av bestämmelsen till att avse en särskilt utsatt situation istället för det tidigare hjälplöst tillstånd.¹⁴¹ Vid förändringen lades även allvarlig rädsla till i uppräknningen av tillstånd med syftet att lagstiftningen även skulle täcka så kallade *frozen fright*-situationer när offret möter övergreppet med passivitet.¹⁴²

Eftersom begreppet särskilt utsatt situation är detsamma som i tidigare gällande lagstiftning är dels äldre förarbeten och dels äldre praxis rörande detta aktuellt vid tolkning av begreppet. I nämnda förarbeten sägs att karaktäristiskt för en särskilt utsatt situation är när den utsatte personen har klart begränsade möjligheter att freda sin sexuella integritet och undgå ett övergrepp.¹⁴³ Denna definition distanserar sig tydligt mot den tidigare hjälplöst tillstånd där de närmast krävdes att den utsatte i princip helt saknat förmåga att uppfatta övergreppet.¹⁴⁴ För att anses befinnas i en särskilt utsatt situation krävs dock inte att den utsatte helt saknar förmåga att värja sig från övergrepp eller kontrollera sitt handlande. Det krävs inte heller, vid berusning, att den utsatte helt saknat förmåga att uppfatta övergreppet.¹⁴⁵

Frågan om när ett utnyttjande av en särskilt utsatt situation är otillbörligt är inte helt enkel att besvara. I förarbetena har det uttalats att inte alla tillfällen när en person befinner sig i en särskilt utsatt situation och någon genomför en sexuell handling med personen ska vara straffbara.¹⁴⁶ Dessa situationer innefattar sådana där den som befinner sig i den särskilt utsatta situationen har en verklig önskan om kroppslig närhet och sexuella handlingar.¹⁴⁷ I äldre förarbeten har det nämnts att sådana tolkningar är av värde för att exempelvis även psykiskt störda personer ska ha rätt till ett sexualliv.¹⁴⁸

2014 års sexualbrottskommitté föreslog att fall av vilseledande där målsäganden inges en felaktig uppfattning om vilken person¹⁴⁹ denne har sex med skulle regleras i en egen punkt.¹⁵⁰ Denna punkt kom sedan att inte upptas i den nya regleringen, men av förarbetena framgår att sådana fall av vilseledande ska omfattas av bestämmelsen eftersom ett sådant val att delta

¹⁴¹ Jfr. SFS 2005:90 och SFS 2013:365.

¹⁴² Prop. 2012/13:111 s. 113.

¹⁴³ Prop. 2012/13:111 s. 30.

¹⁴⁴ Prop. 2004/05:45 s. 137.

¹⁴⁵ Prop. 2012/13:111 s. 112.

¹⁴⁶ Prop. 2012/13:111 s. 113.

¹⁴⁷ Se SOU 2010:71 s. 241 & Asp, Petter. *Sex och samtycke*. Uppsala: Iustus, 2010, s. 144 ff.

¹⁴⁸ Prop. 1991/92:35 – *om sexuella övergrepp mot barn, m.m.* s. 19 f.

¹⁴⁹ Med person menas i detta fall så att säga vilken kropp målsäganden genomför den sexuella handlingen med.

¹⁵⁰ SOU 2016:60 s. 73.

inte är frivilligt.¹⁵¹ Ett exempel som nämns är om en person befinner sig i ett mörkt rum och förmås delta i en sexuell handling genom att någon låtsas vara dennes partner. Den vilseledde har då inte haft möjlighet att förstå vem den sexuella handlingen genomförs med och kan därmed anses ha befunnits i en särskilt utsatt situation.¹⁵²

I förarbetena sades även att för att uppnå straffbarhet i situationer rörande en särskilt utsatt situation krävs att det föreligger ett orsakssamband mellan tillståndet hos målsäganden och dennes deltagande.¹⁵³ Detta uttalande har vidare definierats som att för att frågan om otillbörligt utnyttjande ska vara aktuell, krävs att den särskilt utsatta situationen varit en förutsättning för genomförandet av den sexuella handlingen.¹⁵⁴

Under begreppet faller även utnyttjande av erbjudande för att få sex. Frågan är dock avancerad, men vägledande bör vara om det tryck den enskilde utsätts för genom erbjudandet innebär att den är en sådan situation att hans möjlighet att utöva sitt sexuella självbestämmande är kraftigt begränsad.¹⁵⁵

Rent praktiskt har en särskilt utsatt situation exempelvis ansetts föreligga när målsäganden befunnit sig i en personbil tillsammans med två män, påverkad av alkohol och narkotika, i ett sömndrucket tillstånd samt stundvis handlingsförlamad och kroppsligt utslagen.¹⁵⁶ En annan situation som bedömts likvärdigt var när en person under massagebehandling helt oväntat överrumplats med sexuella handlingar.¹⁵⁷

Den sista punkten rör *missbruk av beroendeställning*. En gärning är alltså straffbar om en gärningsman genom att allvarligt missbruka sin beroendeställning förmått någon annan att delta i en sexuell handling. I förarbetena definieras närmre vad som ska förstås med dels termen missbruk och dels termen beroendeställning.

Vad gäller just beroendeställning anges i förarbetena att det ska röra sig om ett avhängighetsförhållande mellan gärningsmannen och den utsatte.¹⁵⁸ Där anges vidare att beroendeställningen kan ha sin grund i exempelvis ett anställnings- eller lydnadsförhållande.¹⁵⁹ Andra exempel på förhållanden som nämns är en elevs förhållande till sin examinerande lärare samt en vid

¹⁵¹ Prop. 2017/18:177 s. 42 f.

¹⁵² Prop. 2017/18:177 s. 79.

¹⁵³ Prop. 2012/13:111 s. 138.

¹⁵⁴ Jareborg & Friberg & Asp & Ulväng. *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2. uppl. Uppsala: Iustus, 2015. s. 120.

¹⁵⁵ Asp. *Sex och samtycke* s. 128 ff och Jareborg m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten* s. 119 f.

¹⁵⁶ NJA 2016 s. 819.

¹⁵⁷ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 13 maj 2014, mål B 2333–14.

¹⁵⁸ Prop. 2004/05:45 s. 141.

¹⁵⁹ Prop. 2004/05:45 s. 141 och NJA II 1962 s. 174.

kriminalanstalt intagen persons förhållande till en tjänsteman där.¹⁶⁰ Det som är gemensamt för dessa fall är att den ene är beroende av beslut som den andra har möjlighet att fatta.¹⁶¹ Vidare gällande just beroendeställning har HD framhållit att det inte är ett krav att den är av formellt slag och att även fast det kan finnas inslag av frivillighet kan det vara fråga om en beroendeställning.¹⁶² I domstolarna har exempelvis förhållandet mellan en terapeut och kvinnor som deltog i behandlingen, när kvinnorna upplevde behandlingen som helt avgörande för dem ansetts ha satt kvinnorna i en sådan beroendeställning till terapeuten.¹⁶³ I ett annat fall ansågs sådan beroendeställning föreligga mellan en färdtjänstchaufför och en kvinna med intellektuell funktionsnedsättning. Kvinnan var beroende av färdtjänst för sin dagliga livsföring.¹⁶⁴

Vad gäller den andra delen av bestämmelsen, alltså att missbruket av beroendeställningen ska vara allvarligt, menas att inte alla sådana missbruk är straffbara. Att det krävs ett allvarligt missbruk av beroendeställningen innebär alltså en kvalificering av just missbruket. I praxis har det sagts att handlandet ska framstå som ett maktövertagande mot en svagare person för att vara straffbart.¹⁶⁵

Gränsdragningen kring vad som ska anses vara straffbart allvarligt missbruk av beroendeställning har behandlats i praxis ett antal gånger. Ett av fallen rörde frivilliga kontakter mellan en kurator på en ungdomsmottagning och en kvinna. Kvinnan var inte hänvisad att gå till just denna kurator och kuratorn var inte heller den som föreskrev medicin åt henne. I domen fastslås att situationen inte innebar ett sådant maktövertagande mot en svagare person som krävs för att det ska vara straffbart.¹⁶⁶ I ett annat mål ansågs inte heller sådant allvarligt missbruk av beroendeställning föreligga när en terapeut utfört sexuella handlingar vid olika tillfällen med kvinnor som deltog i behandlingen. Domstolen menade att det i viss utsträckning varit fråga om ömsesidiga känslor och kvinnorna hade inte känt sig pressade att delta i de sexuella aktiviteterna.¹⁶⁷

Med tanke på att regeringen inte tillstyrkte det av 2014 års sexualbrottskommitté lämnade förslaget att lagtextens punktlista skulle vara uttömmande, kvarstår en möjlighet att några situationer hamnar utanför nämnda punktlista. Det rör sig alltså om situationer där en person valt att delta

¹⁶⁰ Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2018-07-01.

¹⁶¹ Jfr. NJA 2015 s. 536.

¹⁶² NJA 2015 s. 536.

¹⁶³ Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 2 oktober 2013, mål B 1203–12.

¹⁶⁴ Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 18 december 2012, mål B 761–12.

¹⁶⁵ NJA 2015 s. 536.

¹⁶⁶ NJA 2015 s. 536.

¹⁶⁷ Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 2 oktober 2013, mål B 1203–12.

i en sexuell handling, men deltagandet inte ska anses vara frivilligt och ingen av punkterna i listan är tillämpliga. Förarbetena ger inte många svar på vad det skulle kunna röra sig om för situationer, men propositionen framhåller det skulle kunna röra sig om exempelvis sådana vilseledande som föreslogs av kommittén.¹⁶⁸ Dessa situationer är som nämnt tidigare dock tänkta att de ska utgöra en särskilt utsatt situation och därmed inrymmas under punktlistan.¹⁶⁹

Ett exempel som med viss försiktighet nämns i doktrin är hot som inte faller in under det som menas med hot i punktlistan. Det skulle i sådana fall röra sig om hot om att exempelvis lämna ett förhållande eller vidta rättsliga åtgärder angående umgänge med barn.¹⁷⁰ Huvudregeln är dock att sådana hot som faller utanför den i punktlistan angivna termen inte är tillräckliga för att ett deltagande ska anses som ofrivilligt, men som nämnt tidigare lämnas visst utrymme för att så ändå kan vara fallet. Klart är att situationer som hamnar utanför punktlistan på detta sätt ska behandlas restriktivt och med stor försiktighet.¹⁷¹

3.3.3 Uppsåt

Huvudregeln för att en brottslig handling ska vara straffbar är att den begicks med *uppsåt*.¹⁷² Vad gäller våldtäktsbrottet gäller precis som huvudregeln att uppsåt ska föreligga. Uppsåtet ska täcka dels den sexuella handlingen och dels icke-frivilligheten.¹⁷³

Angående just uppsåtskravet har det i förarbetena uttalats att olika uttryck för frivilligheten kommer få central betydelse för bedömningen av gärningsmannens uppsåt.¹⁷⁴ Vidare sägs att frågor om hur samtycket kom till uttryck, dvs. vad hos målsäganden som gjorde att gärningsmannen uppfattade att det fanns ett samtycke, blir av avgörande betydelse.¹⁷⁵ En typsituation rörande uppsåtskravet och frivillighet är om gärningsmannen inser risken för att en person inte deltar frivilligt samt är likgiltig inför det förhållandet. Likgiltighetsuppsåt föreligger då.

Frågan om uppsåt behandlas här enbart kortfattat då inga förändringar skett på detta plan i förhållande till äldre lagstiftning på området samt frågan om uppsåt inte är den centrala i detta arbete.

¹⁶⁸ Prop. 2017/18:177 s. 42 f.

¹⁶⁹ Prop. 2017/18:177 s. 42 f.

¹⁷⁰ Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2018-07-01.

¹⁷¹ Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2018-07-01.

¹⁷² Se BrB 1 kap. 2 §.

¹⁷³ Prop. 2017/18:177 s. 83.

¹⁷⁴ Prop. 2017/18:177 s. 83.

¹⁷⁵ Prop. 2017/18:177 s. 83.

3.3.4 Sammanfattning av det nya våldtäktsbrottet

För att på ett något mer kort och koncist sätt presentera den nya lagstiftningen ser jag det som rimligt att här genomföra en liten sammanfattning av ovan, relativt djupgående och snåriga genomgång.

Det centrala som den nya lagstiftningen medför är givetvis att det grundläggande rekvisitet för vad som är straffbart har förändrats till att nu utgå från *frivillighet*. Syftet med denna förändring har varit att stärka den sexuella självbestämmanderätten, att täcka in vissa situationer som tidigare inte omfattats samt att sända en normativ signal till samhället om vilka handlingar som är klandervärda.

För att en straffbar handling ska föreligga krävs alltså för det första att det rör sig om ett *samlag* eller en *annan sexuell handling* som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag. Nämnvärt är att samlag enligt lagtexten endast innebär vaginala samlag samt att det enbart krävs att könsdelarna på en man och en kvinna kommer i beröring för att det ska röra sig om ett samlag i lagens mening. Vad gäller handlingar som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförliga med samlag innefattas här exempelvis orala och anala samlag samt att föra in fingrar eller föremål i kvinnans underliv.

Det andra centrala rekvisitet för straffbarhet är frånvaro av *frivillighet*. I lagstiftningen sägs att den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt. I stora drag kan sägas att den nya regleringen framhåller att deltagande i sexuella handlingar inte är frivilliga vid fullständig avsaknad av samtycke. Denna förändring innebär egentligen främst att situationer som tidigare sällan bedömdes som annat än sexuellt ofredande trots att de var synnerligen integritetskränkande nu innefattas av bestämmelsen. Exempel på sådana situationer är där någon överrumplats med en sexuell handling eller där offret mött övergreppet med passivitet. I lagstiftningen framhålls även att det särskilt ska beaktas om frivilligheten har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt. Detta innebär att så kallade tysta samtycken ska godtas i vissa situationer.

I lagtexten anges även ett antal punkter som framhåller ett antal situationer där en persons deltagande i en sexuell handling aldrig ska anses vara frivilligt. Innehållet i punktlistan är direkt hämtat från tidigare gällande rätt och anger alltså en rad omständigheter som gör att ett deltagande i en sexuell handling aldrig kan anses vara frivilligt. Omständigheterna det rör sig om är *våld eller*

hot, otillbörligt utnyttjande av att någon befinner sig i en särskilt utsatt situation samt allvarligt missbruk av beroendeställning.

Slutligen är det också av värde att beröra frågan om *uppsåt* vad gäller våldtäktsbrottet. Precis som enligt huvudregeln vid brott i stort ska uppsåt föreligga. Den ska närmare bestämt täcka dels den sexuella handlingen i sig, och dels icke-frivilligheten. I förarbetena har det uttalats att de uttryck för frivillighet som den utsatte eventuellt yttrat kommer få en central betydelse för bedömningen av gärningsmannens uppsåt.

4 Det nya våldtäktsbrottet i praktiken

4.1 Introduktion

Genom tidigare kapitel av detta arbete har min förhoppning varit att ge läsaren en ökad förståelse för hur den nya lagstiftningen är uppbyggd och vad som faktiskt lett fram till att den numera ser ut som den gör. I detta kapitel är syftet istället att utröna vilken effekt förändringen haft i praktiken. Lagen har nu praktiserats i knappt ett år och det är av min uppfattning att det bör gå att utläsa vissa tendenser kring hur den tillämpats i våra domstolar och vilka effekter den haft på vårt samhälle.

Studien ämnar innefatta alla domar avseende våldtäktsbrottet med den nuvarande lydelsen. Eftersom detta arbete har en tidsmässig begränsning har jag varit tvungen att välja ett sista datum fram tills vilket domar har behandlats. Sammantaget innebär det att detta arbete innefattar alla domar rörande det nya våldtäktsbrottet mellan den 1 juli 2018 och den 1 april 2019. I studien innefattas inte försök till våldtäkt, inte heller våldtäkt mot barn eller den nya bestämmelsen angående oaktsam våldtäkt inkluderas. Anledningen till detta är främst att brott rörande fullbordade våldtäkter mot vuxna på tydligast sätt sätter samtyckeslagstiftningen på praktiskt prov och därmed genererar det mest relevanta möjliga svaret på min frågeställning. Anledningen är även att detta arbete som sagt är begränsat i tid och därmed krävs en viss begränsning av omfånget.

Arbetet kom slutligen att innefatta 168 domar från tingsrätt och hovrätt. De 168 domarna är alltså samtliga domar som avkunnats baserat på den nya lagstiftningen och rör gärningar förövade efter den 1 juli 2018. Domarna består av 122 tingsrättsdomar och 46 hovrättsdomar och den senaste av dessa avkunnades den 29 mars 2019. Domarna är hämtade från databasen Karnov via sökning efter ordet "våldtäkt". Karnov innehåller sedan 2013 samtliga avgöranden från tingsrätt, hovrätt och HD.

4.2 Det nya våldtäktsbrottets effekter

4.2.1 Fällande domar

Det kanske mest konkreta sätt att avgöra om den förändrade lagstiftningen stärker varje individs rätt till personlig och sexuell integritet och sexuella självbestämmande är att undersöka om den i högre utsträckning leder till

fällande dom. Som nämnt i inledningen av detta arbete lider våldtäktsbrottet av viss problematik rörande hur stor del av de anmälda brotten som sedan leder till lagföring. I detta kapitel ämnar jag därför undersöka om den nya lagstiftningen gett några effekter och ge en indikation på om det inneburit att en större andel av dels anmälningarna och dels åtalen leder till fällande dom.

Den problematik som återfinns i våra domstolar rörande våldtäktsbrottet hänför sig främst till de bevisvärigheter som i många fall föreligger.¹⁷⁶ Många gånger finns det inga vittnen och ord står mot ord när åklagaren ska försöka visa att det är ställt bortom rimligt tvivel att det som målsäganden berättat är det som faktiskt hänt. Det har påpekats i förarbetena som lett fram till denna lagförändring att för stora förhoppningar om att lagen ska leda till fler fällande domar inte bör förekomma.¹⁷⁷ Jag anser det trots detta uttalande vara av värde att genomföra en sådan undersökning, då det i samma förarbeten framhållits att de faktiska effekterna av lagförändringen är svåra att förutse.¹⁷⁸

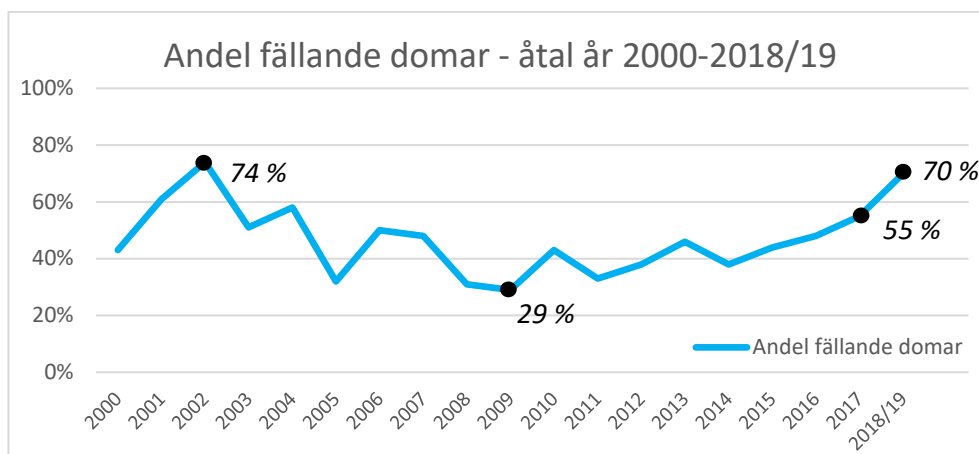
Ett tydligt mått på vilket genomslag den nya våldtäktslagstiftningen haft återfinns i vilken framgång åklagarna har gällande dessa mål i domstol. Med hjälp av de domar som avkunnats mellan den 1 juli 2018 och den 1 april 2019 har jag således räknat fram hur stor andel av de fall som lett till åtal som sedermera lett till fällande dom. Denna framräkning bör ge en indikation på lagstiftningens genomslagskraft. I grafen nedan är statistik från tidigare år hämtad från Brå för att på tydligast möjliga sätt kunna utläsa om resultatet tyder på någon form av trend.¹⁷⁹ Linjediagrammet visar andelen fällande domar baserat på antalet åtal för våldtäkt mot vuxen. Resultatet presenteras i procentform.

¹⁷⁶ Diesen. Ny våldtäktslag klarar inte konventionskrav. *Juridisk tidskrift*. 2013/14: s. 453.

¹⁷⁷ Se SOU 2016:60 s. 185.

¹⁷⁸ Jfr. SOU 2016:60 s. 38.

¹⁷⁹ Brottsförebyggande rådet. *Statistik över handlagda brott. År 2000-2019. Hela landet. Mot person 15 år eller äldre enligt 6 kap. 1 § BrB*. Tillgänglig via: <https://www.bra.se/statistik/kriminalstatistik/handlagda-brott.html> (hämtad 2019-04-07) och Brottsförebyggande rådet. *Statistik över personer lagförda för brott. År 2000-2019*.

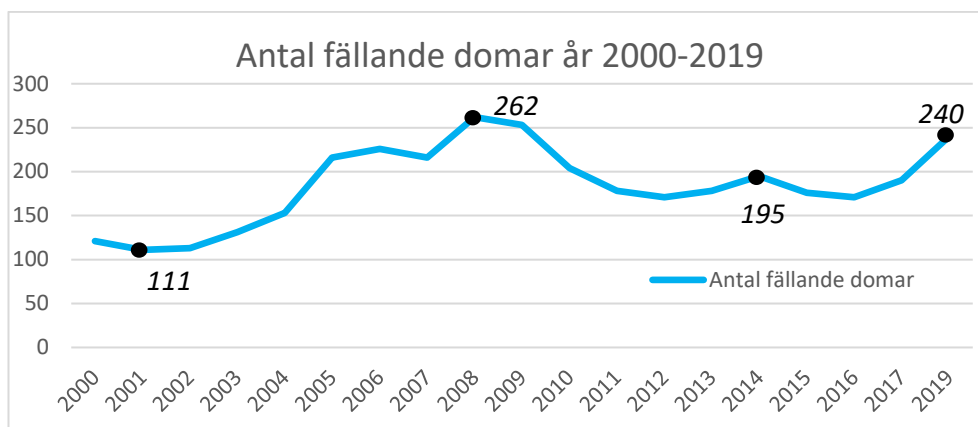
Av diagrammet framgår att för mål rörande den nya våldtäktslagen mellan tidigare angivna datum ledde hela 70 % till fällande dom.¹⁸⁰ Siffran går att ställas mot 2017 års framgångsandel som uppnådde 55 % och exempelvis 2009 när åklagarna endast nådde framgång i 29 % av våldtäktsmålen. Statistiken talar om en tydlig positiv trend och den nya siffran är faktiskt den allra högsta sen 2002 då framgångsandelen nådde 74 %.¹⁸¹

För att ytterligare klargöra huruvida den nya lagstiftningen fått något genomslag är det dock av vikt att jämföra andelsberäkningen ovan med det faktiska antalet domar som avkunnats. År 2002, när framgångsandelen var som störst under 2000-talet väcktes enbart åtal 153 gånger, att ställas mot år 2011 när framgångsandelen var låg då det väcktes åtal hela 533 gånger.¹⁸² Den följande grafen visar därför statistik rörande antal fällande domar. Vad gäller statistiken för det nya våldtäktsbrottet, gjordes undersökningen enbart under en period över 8 månader. Siffran rörande antal fällande domar är därför en prognos över hur många fällande domar som kommer avkunnas mellan den 1 juli 2018 och den 1 juli 2019 utifrån ett medeltal av domar per månad under de senaste 3 månaderna av den undersökta perioden.

¹⁸⁰ Resultatet är framräknat utifrån de 168 domar som utgör detta arbetes studieunderlag. Studieunderlaget återfinns i bilaga 1.

¹⁸¹ Brottsförebyggande rådet. *Statistik över handlagda brott. År 2000-2019* och Brottsförebyggande rådet. *Statistik över personer lagförda för brott. År 2000-2019*.

¹⁸² Brottsförebyggande rådet. *Statistik över handlagda brott. År 2000-2019*.

Den tidigare nämnda prognosen över antalet fällande domar med den nya lagstiftningen uppgår till 240 stycken.¹⁸³ Det visar en relativt stor förändring gentemot år 2017 när samma siffra var 190 fällande domar.¹⁸⁴ Det går generellt sett att se en tendens av relativt små förändringar sedan 2010 gällande antalet fällande domar, men sedan 2016 har siffrorna pekat något uppåt.¹⁸⁵ För att säkerställa att faktorer som att de under den första tiden dömdes väldigt få enligt den nya lagstiftningen och att det föreligger en viss tidsförskjutning mellan förövande av brott och prövning i domstol inte ska spela in gjordes medelvärdesberäkningen utifrån de 3 senaste månaderna.

Resultatet visar att även gällande antalet domar visar en positiv trend de senaste åren. Den centrala ökningen rör dock prognosen för 2019. Sammantaget kan sägas att eftersom både andelen domar utifrån antalet åtal ökat, samt det faktiska antalet domar ökat

4.2.2 Anmälda brott

I förarbetena till den nya våldtäktslagstiftningen nämns att en trolig effekt av den nya lagen är ett ökat antal brottsanmälningar.¹⁸⁶ Det talas där om en direkt och relativt kortvarig effekt efter införandet. Nedan presenteras därför statistik över antalet anmälda brott under en tid före och en tid efter lagen trädde i kraft.¹⁸⁷ Statistiken presenteras månadsvis.

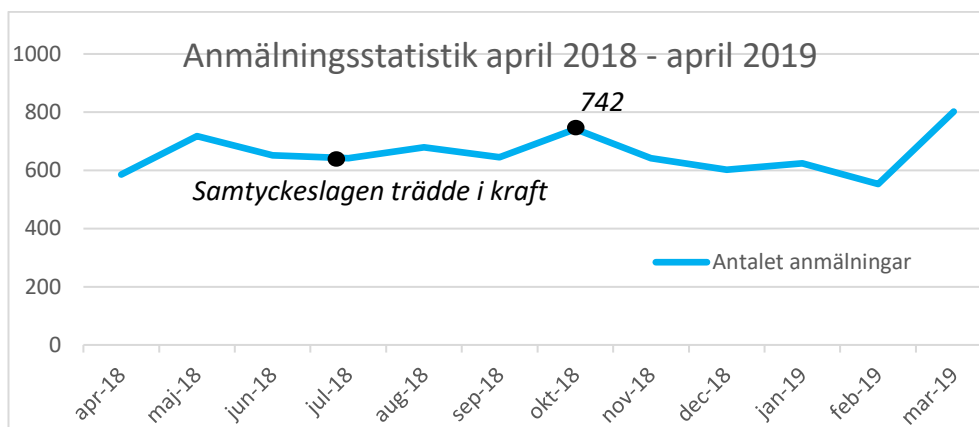
¹⁸³ Resultatet är framräknat utifrån de 168 domar som utgör detta arbets studieunderlag.

¹⁸⁴ Brottsförebyggande rådet. *Statistik över personer lagförda för brott. År 2000-2019.*

¹⁸⁵ Brottsförebyggande rådet. *Statistik över personer lagförda för brott. År 2000-2019.*

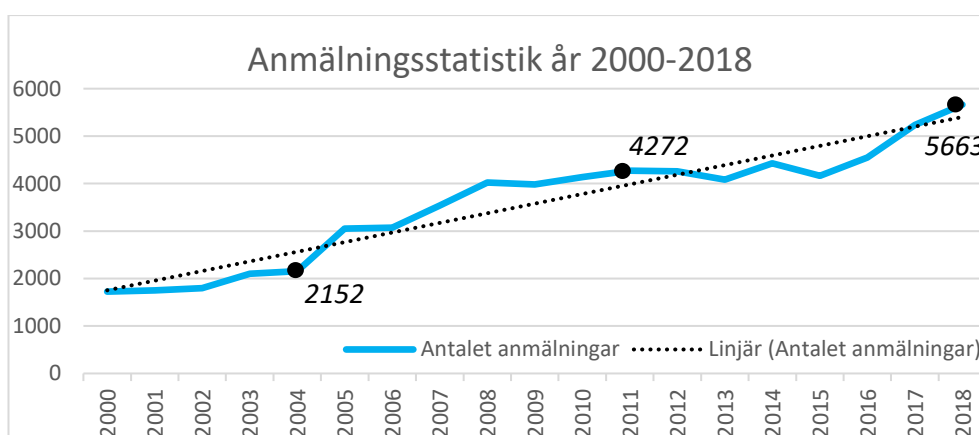
¹⁸⁶ SOU 2016:60 s. 16.

¹⁸⁷ Brottsförebyggande rådet. *Statistik över anmälda brott. År 2000-2019.*

Trendlinje

Som framgår av grafen ovan gav inte lagförändringen några tydliga direkta effekter på samhällets anmälningsvilja. Möjligtvis kan en liten ökning skönjas, mars månads statistik var exempelvis mycket hög. Det kan dock vara av intresse att titta på anmälningsstatistiken ur ett bredare perspektiv. Diagrammet nedan visar anmälningsstatistik rörande våldtäktsbrott mot vuxna. Värdena presenteras årsvis.¹⁸⁸

Resultatet visar en stadig ökning av antalet anmälningar som pågått under lång tid. Den nya lagförändringen visar än så länge inga tendenser på att avsevärt förändra den redan betydande årliga ökningen av antalet brottsanmälningar.

4.2.3 Har den nya våldtäktslagstiftningen fått några effekter?

En del av syftet med detta arbete har varit att genom en undersökning av praxis försöka ge en indikation på vilka effekter införandet av den nya våldtäktslagen har inneburit. Först och främst ämnade studien ge svar på om den nya lagstiftningen inneburit fler fällande domar rörande våldtäktsbrottet.

¹⁸⁸ Brottsförebyggande rådet. *Statistik över anmälda brott. År 2000-2019.*

Studien visade att antalet domar troligtvis kommer öka relativt mycket under 2019.¹⁸⁹ Eftersom brott i allmänhet och våldtäktsbrottet i synnerhet lider av en viss förskjutning från händelse till domslut är dock den mest intressanta frågan hur stor andel av de åtalade fallen som senare leder till domslut. Studien visade vad gäller detta att en relativt markant ökning skett på detta område och att hela 70 % av åtalen ledde till fällande dom. Eftersom även antalet domar ökat gentemot föregående år kan slutsatsen dras att den nya våldtäktslagen genererar fler fällande domar än tidigare gällande lagstiftning. Svaret på frågan blir med andra ord att den nya våldtäktslagstiftningen faktiskt haft en tydlig påverkan på antalet fällande domar. Detta innebär alltså i förlängningen även att lagstiftaren faktiskt åtminstone delvis lyckats stärka varje människas ovillkorliga rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande.

Vidare undersöktes även antalet brottsanmälningar. Av studien framgick att ingen direkt ökning i antalet anmälningar kunde utläsas efter lagändringen. Inte heller detta stämde överens med de av regeringen förutsedda effekterna av lagförändringen.

Studien visade däremot att antalet brottsanmälningar rörande just våldtäkt varit stigande under hela 2000 – talet.¹⁹⁰ Det förefaller med anledning av detta därför vara svårt att dra några slutsatser gällande antalet brottsanmälningar. Det bör även påpekas att även om resultatet visat en viss ökning i antalet brottsanmälningar under denna period vore det svårt att med säkerhet direkt härleda de till lagförändringar eller liknande. En ökning av sådant slag hade exempelvis kunnat bero på att debatten rörande våldtäkt varit mer intensiv under vissa perioder än andra, vilket faktiskt varit fallet i och med me too – rörelsen.¹⁹¹ Gällande anmälningsstatistiken kan alltså fastslås att den ökat stadigt över relativt lång tid och lagförändringen visar inte på något direkt trendbrott gällande detta.

Detta arbete ämnade också utreda, om möjligt, om den nya lagstiftningen skulle ha några andra effekter än de ovan nämnda. En del av dessa eventuella effekter är relativt svåra att mäta, och det går främst att utläsa tendenser eller spekulera i om det har blivit, eller kommer bli så som det antogs i förarbetena.

En av de anledningar som ofta använts som ett starkt argument emot införandet av en samtyckesbaserad lagstiftning är den att mer fokus skulle

¹⁸⁹ Enligt den prognos för 2019 som presenteras i avsnitt 4.2.1.

¹⁹⁰ Brottsförebyggande rådet. *Statistik över anmälda brott. År 2000-2019.*

¹⁹¹ Jfr. Diesen. Ny våldtäktslag klarar inte konventionskrav, s. 455 och Andersson & Wegerstad. Det kriminaliserade området för sexuellt ofredande – kroppslig och abstrakt integritet. *Juridisk tidskrift vid Stockholms Universitet.* 2017/18: s. 652.

läggas på målsäganden igenom hela brottmålsprocessen.¹⁹² Det talades om att fler frågor av integritetskränkande karaktär skulle behöva ställas till målsäganden och faktorer kring hur målsäganden var klädd och hur hen agerade genom hela händelseförloppet skulle behöva utredas.¹⁹³ I förarbetena som ledde fram till lagförändringen sades dock att skillnaden gentemot tidigare inte skulle bli påtaglig. De menade att frågor av sådan integritetskränkande natur redan ställdes med tidigare gällande lagstiftning.¹⁹⁴ Slutsatser kring detta är visserligen svåra att dra utifrån denna studie. Efter att ha läst igenom de 168 domar som ingått i studien framstår det dock som att de utredningar som ledde fram till lagförändringar gjorde rätt bedömning på detta plan. Istället för att lagstiftningen medfört ett större fokus på målsäganden än vad tidigare lagstiftning gjorde läggs nu även fokus på den åtalade och hur denne agerade och förhöll sig till huruvida frivillighet förelåg eller inte. Behandlingen av målsägandens berättelse framstår i stort som oförändrad gentemot tidigare.

I förarbetena nämns även att en förändrad lagstiftning kommer vara värdefull för jämställdheten mellan män och kvinnor i samhället.¹⁹⁵ I samma förarbete sägs att statistiken visar att ungefär 98 % av förövarna är män och 96 % av de som anmälts som utsatta är kvinnor.¹⁹⁶ Sexualbrottskommittén och regeringen menade att genom att basera lagstiftningen på frivillighet sänds ett tydligt budskap till samhället kring vad som är rätt och fel gällande sexuell samlevnad.¹⁹⁷ På så sätt menade de alltså att den normerande verkan lagstiftningen har i kombination med bättre kunskap på området skulle leda till ökad jämställdhet. I samband med lagförändringen lanserades en myndighetskampanj med syftet att förmedla att sex alltid är brottsligt om det inte är frivilligt. Kampanjen spreds digitalt och riktade sig främst mot unga i åldern 18 till 25 år.¹⁹⁸ Just den normerande verkan av en samtyckesbaserad lagstiftning har även i doktrin ansetts vara en viktig faktor för att minska antalet brott.¹⁹⁹

¹⁹² Se SOU 2001:14 s. 128 och SOU 2010:71 s. 223. och Asp. Sex & samtycke – en lagstiftningsteknisk fråga s. 964.

¹⁹³ SOU 2001:14 s. 128 och SOU 2010:71 s. 223. och Asp. Sex & samtycke – en lagstiftningsteknisk fråga s. 964.

¹⁹⁴ Se SOU 2016:60 s. 181 ff och Prop. 2017/18:177 s. 22.

¹⁹⁵ SOU 2016:60 s. 38.

¹⁹⁶ SOU 2016:60 s. 419.

¹⁹⁷ SOU 2016:60 s. 38 f och Prop. 2017/18:177 s. 76.

¹⁹⁸ Stén. *Sex är alltid frivilligt, annars är det brottsligt - myndighetskampanj om samtyckeslagen*. Publicerad 2018-11-16.

<http://www.dagensjuridik.se/2018/11/sex-ar-alltid-frivilligt-annars-ar-det-brottsligt-myndighetskampanj-om-samtyckeslagen> (hämtad 2019-03-20).

¹⁹⁹ Diesen. Ny våldtäktslag klarar inte konventionskrav s. 455 och Wennberg. Befogad kritik av det nya våldtäktsbrottet? *Juridisk tidskrift*. 2018/19: s. 304.

En möjligtvis mer perifer, men i mitt tyckte högst intressant möjlig effekt gällande just jämställdhet rör en teori om att lagstiftning kan ha stora effekter på hur offer och förövare bemöts i rättsapparaten. Teorin behandlas i artikeln "Sex crime legislation: Proactive and anti-therapeutic effects" där författarna menar att tvångsbaserad lagstiftning har en anti-terapeutisk effekt medan en samtyckesbaserad lagstiftning istället har en terapeutisk effekt.²⁰⁰ Författarna till artikeln menade att en lag som bygger på att våld eller motstånd krävs för straffbarhet implicerar att kvinnor är sexuellt tillgängliga tills de gör fysiskt motstånd.²⁰¹ Detta menar de vidare leder till att kvinnor som anmäler sig utsatta för våldtäkt utan att ha skador blir misstrodda, vilket i sin tur leder till att kvinnorna lägger skulden på sig själva. Å andra sidan, menar författarna, signalerar en samtyckesbaserad lagstiftning att kvinnan inte är sexuellt tillgänglig förrän hon lämnat sitt samtycke. Eftersom den utsattes vilja är central för bedömningen menar författarna att den utsatte måste respekteras genom brottmålsprocessen. Att de som blir utsatta för våldtäkt får berätta sin syn på händelsen i en respektfull atmosfär menar slutligen författarna kan vara viktigare än själva utgången av målet och således är en samtyckesbaserad lagstiftning terapeutisk i grunden.²⁰²

Det finns en hel del som talar för att positiva effekter på jämställdheten kan åstadkommas genom den aktuella lagförändringen. Eftersom en större andel domar lett till fällande dom än tidigare går det möjligtvis att hävda att en vinst för jämställdheten är gjord redan där i och med att 96 % av de som anmälts som utsatta är kvinnor. Att dra några slutsatser utifrån denna studie rörande de övriga jämställdhetsfrågorna är dock inte möjligt. Det blir därmed upp till senare forskning att utröna om den normerande verkan av lagstiftningen varit så stark att färre brott begås och jämställdheten på så sätt ökar.

En effekt som möjligtvis ligger något utanför detta arbetes omfång gäller det nya brottet oaktsam våldtäkt.²⁰³ Detta arbete saknar visserligen någon djupare genomgång av nämnda brott, men jag ser likväl ett värde i att kommentera ett uttalande i förarbetena rörande detta. I förarbetena sades nämligen som nämnt tidigare att för höga förväntningar på fler fällande domar rörande det ordinarie våldtäktsbrottet inte borde finnas.²⁰⁴ Det nämndes däremot att det nya brottet gällande oaktsam våldtäkt skulle kunna generera ett större antal domar då det

²⁰⁰ Diesen & Diesen. Sex Crime Legislation; Proactive and Anti-Therapeutic Effects. *International Journal of Law and Psychiatry*. Vol. 33, 2010: s. 334 f.

²⁰¹ Diesen & Diesen. Sex Crime Legislation; Proactive and Anti-Therapeutic Effects. *International Journal of Law and Psychiatry*. Vol. 33, 2010: s. 329.

²⁰² Diesen & Diesen. Sex Crime Legislation; Proactive and Anti-Therapeutic Effects. s. 334 f.

²⁰³ Se BrB 6 kap. 1a §.

²⁰⁴ SOU 2016:60 s. 409.

är något enklare att bevisa oaktsamhet än uppsåt.²⁰⁵ Trots detta har det gällande just oaktsam våldtäkt endast dömts till ansvar endast vid tre tillfällen.²⁰⁶ Vad det säger om tillämpningen av oaktsamhetsbrottet låter jag vara osagt. Det kan dock anses tyda på att det varit mycket svårt att förutse vilka faktiska effekter samtyckeslagstiftningen i stort skulle få.

Slutligen kan sägas att trots att denna studie till viss del består av spekulationer och prognoser kan vissa slutsatser dras. Den centrala frågan gällde huruvida den nya lagen leder till fler fällande domar. Det bör vara relativt okontroversiellt att slå fast att den nya lagstiftningen faktiskt leder till fler fällande domar. Denna slutsats är av extra relevans då det från många håll ansågs otänkbart att den nya lagen skulle få sådana effekter.²⁰⁷ Övriga slutsatser gällande effekter på jämställdheten och liknande får mer ses som indikationer och kräver vidare studier i framtiden. Sammantaget kan ändå sägas att den nya våldtäktsbestämmelsen delvis stärker varje individs rätt till personlig och sexuell integritet och sexuella självbestämmande.

4.2.4 Var effekterna de väntade?

Eftersom införandet av en samtyckesbaserad lagstiftning behandlats i ett antal tidigare offentliga utredningar har det länge spekulerats kring effekterna av denna förändring. Denna studie möjliggör till viss del ett bemötande av de spekulationer som förekommit dels i förarbetena till lagen men även från annat håll. Den förmodade effekten att målsäganden skulle åläggas större fokus under brottmålsprocessen har bemötts tidigare i detta arbete.

En annan central negativ effekt som påpekats av ett flertal rör oklarhet. Det har angående detta hävdats att en samtyckesreglering innebär att ett nytt brottsbegrepp införs som i grunden är oklart och behöver definieras med tydlighet för att inte stora problem med förutsebarhet och enhetlig rättstillämpning ska vara ett faktum.²⁰⁸ Av studien framgick att fler fällande domar var en effekt av den nya lagstiftningen trots att varken 2014 års sexualbrottskommitté eller regeringen trodde att så skulle bli fallet. Även gällande det nya oaktsamhetsbrottet var spekulationerna på förhand bristfälliga.²⁰⁹ Att spekulationerna som förekommit om förändringens effekter visade sig vara så felaktiga talar i viss mån för att det innan införande

²⁰⁵ SOU 2016:60 s. 409.

²⁰⁶ Stockholm Tingsrätts dom, mål nr B 11893-18, Växjö Tingsrätts dom, mål nr B 15-19 och Göteborg Tingsrätts dom, mål nr B 17482-18.

²⁰⁷ Se exempelvis Ridderstedt. *Ramberg: Förvånad över fler fällande domar*. Publicerad 2018-11-08. <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=7086766> (hämtad 2019-03-25) och SOU 2016:60 s. 185.

²⁰⁸ Prop. 2017/18:177 s. 130 ff.

²⁰⁹ Se avsnitt 4.2.1 i detta arbete.

rådde en viss grad av oklarhet rörande det nya våldtäktsbrottet. Regleringen är dock knappast obestämd i sådan grad att det kan anses strida mot legalitetsprincipens obestämdhetsförbud även om gränserna för det straffbara området är något otydliga.²¹⁰

I en debattartikel radar Asp upp ett antal situationer han menade skulle bli problematiska med en samtyckesbaserad lagstiftning.²¹¹ Asp menade att ju längre bort från de enkla fallen rörande våld, hot eller hjälplöshet man kommer desto svårare etiska frågor rörande självbestämmande behöver besvaras.²¹² En situation som nämns är den där någon erbjuds ett skivkontrakt som visar sig vara en bluff mot att hen medverkat i en sexuell handling. En annan är den när en partner hotar att lämna relationen om motparten inte deltar i den sexuella handlingen.²¹³ Vad gäller den förstnämnda situationen torde den inte vara särskilt svårtolkad med den nya lagstiftningen. Att luras att delta i sexuella handlingar genom falska påståenden om exempelvis ålder eller kändisskap gör inte att deltagandet ska anses vara ofrivilligt.²¹⁴ Gällande den andra situationen har den behandlats tidigare i detta arbete. Hot som inte utgör ett brottsligt sådant kan innebära att frivillighet inte föreligger. Sådana situationer ska dock behandlas ytterst restriktivt och det föreligger ännu inget rättsfall som behandlat en sådan situation. Hur som helst, de farhågor Asp framför förefaller inte ställa till några större problem vid tillämpning av lagen och kan lämnas utan större avseende.

4.3 Några typfall

4.3.1 Kort introduktion

Detta arbete och studien det innefattar innehåller främst en statistisk redogörelse för vilka effekter det nya våldtäktsbrottet haft tillsammans med en analys om vilka andra eventuella effekter lagförändringen inneburit. Undersökningen innefattar därmed i första hand inget faktiskt innehåll från de domar som behandlats.

För att ändå kort presentera hur lagen tillämpats och hur domarna kan se ut presenteras några rättsfall nedan. Rättsfallen ämnar belysa de centrala delarna av den nya lagstiftningen och framhåller därav både fördelar och eventuella nackdelar som förändringen inneburit.

²¹⁰ Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, Lexino 2018-07-01.

²¹¹ Asp. *Sex och samtycke – ett återbesök*. Publicerad 2014-01-22.

<http://debatt.rj.se/2014/01/22/sex-och-samtycke-ett-aterbesok/> (hämtad 2019-02-25).

²¹² Asp. *Sex och samtycke – ett återbesök* s. 963.

²¹³ Asp. *Sex och samtycke – ett återbesök* s. 963.

²¹⁴ Prop. 2017/18:177 s. 30 ff och 78 ff.

4.3.2 Göteborgs Tingsrätt mål nr B 147-19

Det första målet som behandlas är Göteborgs tingsrätt mål nr B 147-19. Målet rörde en man och en kvinna som fick kontakt genom dejtingtjänsten Badoo. Efter kontakt genom dejtingtjänsten började de konversera via SMS och kom fram till att de skulle träffas. De beslutade att ta in på hotell, men efter att de anlänt till hotellrummet skiljer sig berättelserna från den åtalade och målsäganden åt.

Händelseförloppet utspelade sig sedan enligt målsäganden som följer. Efter att de anlänt till hotellrummet blev de snabbt väldigt intima och den åtalade föreslog att han skulle smiska henne med ett skärp. Hon sa nej till detta säkert tio gånger och han avstod. Det hela fortsatte med att han smiskade henne tre till fem gånger på rumpan, målsäganden reagerade med att säga aj och menade att det gjorde ont. Sedan tog den åtalade tag i målsägandens trosor och drog de rakt upp i skrevet så att trosorna gick sönder. Detta gjorde ont i flera dagar efteråt.

Efter ett kortare avbrott tryckte den åtalade in sin penis i målsäganden vaginalt och lade sin tyngd över henne. Målsäganden försökte då pressa sina naglar mot honom så att han skulle förstå att hon inte ville, dock utan reaktion. Hon försökte sedan med sitt kroppsspråk slingra sig undan för att visa att hon inte ville, men eftersom han var starkare gav det ingen effekt. Under tiden sa hon att hon inte ville och uttryckte nej två eller tre gånger och menar att hon hade panik och inte visste vad hon skulle göra.

Den åtalade vidhöll att han smiskat målsäganden lätt någon gång, samt att han frågat om hon var intresserad av smisk med skärpet men sedan avstått. I övrigt hävdade den åtalade att samlaget var frivilligt från målsägandens sida.

I tingsrättens bedömning slogs fast att målsägandens berättelse framstod som självupplevd och utan överdrifter och att det därför inte fanns några skäl att ifrågasätta de uppgifter målsäganden lämnat om händelsen. Trots detta ansåg tingsrätten att eftersom målsägandens berättelse inte varit så tydlig på det för åtalet centrala punkterna skulle det ställas förhållandevis höga krav på styrkan hos den övriga bevisning som presenterats till stöd för åtalet.

Den stödbevisning som presenterades innefattade den sönderrivna trosorna. Även ett läkarintyg som inte visade några fysiska skador lades fram samt SMS – konversation mellan den åtalade och målsäganden efter händelsen. Av SMS-konversationen framgår att målsäganden skrivit till den åtalade och förklarat att hon blev skrämmd och är rädd för honom då han varit alltför hårdhänt. Stödbevisningen innefattade slutligen ett vittnesmål från

målsägandens nära vän som vittnade om att målsäganden varit mycket illa berörd efter händelsen. Tingsrätten menade dock att målsäganden inte heller till den nära vännen varit särskilt tydlig kring närmre detaljer rörande den påstådda gärningen.

Tingsrätten fann att den stödbevisning som åklagaren presenterad inte kunde anses ge tillräckligt stöd för påståendena i gärningsbeskrivningen. De menade därför att det inte kunde ställas bortom rimligt tvivel att den åtalade gjort sig skyldig till våldtäkt och att åtalet därför skulle ogillas.²¹⁵

I målet framgår det med tydlighet att situationer som kan anses utgöra straffbara typsituationer enligt den nya våldtäktslagstiftningen inte förändrats i bevishänseende. Det kan med andra ord även enligt den nya lagstiftningen vara svårt att bevisa att det gått till så som målsäganden påstått eftersom det oftast är ord-mot-ord situationer där stödbevisning många gånger saknas. Målet hade därför troligtvis bedömts likvärdigt enligt äldre lagstiftning.

4.3.3 Stockholm Tingsrätt mål nr B 10631-18

Vide behandlas även Stockholm tingsrätts mål nr B 10631-18. Detta fall är något annorlunda då det rörde en åtalad och en målsägande som vid tidpunkten för händelsen varit ett par sedan ett år tillbaka. De bodde inte tillsammans, men den aktuella dagen befann de sig i den åtalades lägenhet tillsammans. Under kvällen frågade den åtalade målsäganden om de skulle ha sex. Målsäganden samtyckte till detta och de påbörjade ett samlag.

Samlaget gick i första hand ut på så kallat fistingsex – ett samlag som innebar att den åtalade hade sin hand inne i målsägandens vagina. Uppgifterna om hur detta gick till skiljer sig till viss del åt. Målsäganden uppgav att den åtalade vid någon tidpunkt hade båda sina händer inne i hennes vagina, medan den åtalade uppgav att han hade en hand och två fingrar i vaginan. Klart är i alla fall att målsäganden i detta skede uttryckte att det gjorde ont. I samband med detta avbröt den åtalade det han höll på med och hämtade olivolja för att underlätta fortsatt fistingsex. Samlaget återupptogs och vid någon tidpunkt därefter hade den åtalade sin ena hand och sin penis inne i målsägandens vagina. Målsäganden uttryckte då smärta och uppmanade den åtalade att sluta.

Målsäganden har uppgivit att hon vid två tillfällen yttrat ”Det gör ont, sluta!”. Trots detta tog inte den åtalade ut handen eller penisens utan fortsatte som tidigare. Efter det har målsäganden uppgivit att hon blev förlamad och frös

²¹⁵ Göteborgs Tingsrätt mål nr B 147-19.

till is men att samlaget trots det fortsatte i några minuter. Både den åtalade och målsäganden har beskrivit att målsäganden inte deltog aktivt i det samlag som försiggick efter det att målsäganden sagt till den åtalade att sluta. Den åtalade har också vidgått att han tydligt uppfattat att målsäganden sagt ”aj, aj, aj, aj, det gör ont, det gör ont, sluta”.

Tingsrätten framhöll i målet att utgångspunkten måste vara att den som utför en sexuell handling mot någon annan person har ett ansvar att förvissa sig om att den andra personen vill delta. Detta ansvar gäller inte bara vid det inledande skedet, utan kvarstår under hela tiden som det sexuella umgänget består. Tingsrätten pekar visserligen på att en passivitet som ger uttryck för samtycke till exempel där personen inte lämnar samtycke till fortsatt deltagande i sexuella handlingar på annat sätt än genom att vara passiv, kan vara svår att skilja från en passivitet som ger uttryck för ofrivillighet. De menar dock att om osäkerhet uppstår i just sådana situationer åligger det gärningsmannen att förvissa sig om att deltagandet faktiskt är frivilligt.

Tingsrätten slog också fast att samlaget var frivilligt från målsägandens sida fram till dess att hon uttryckte att det gjorde ont och uppmanade den åtalade att sluta. De framhöll angående detta att förarbetena till den nya lagstiftningen är tydliga i det att frivillighet måste föreligga under hela samlaget.

Vad gäller uppsåtsbedömningen pekade tingsrätten på att den åtalade uttryckligen sagt att han lagt märke till att målsäganden efter tillsägelsen var passiv och oengagerad men trots det inte vidtagit några åtgärder för att försäkra sig om att samlaget i det skedet var frivilligt. Tingsrätten menade därför att den åtalade måste anses ha haft uppsåt – i vart fall likgiltighetsuppsåt – i förhållande till den omständigheten att det vaginala samlaget inte längre var frivilligt från målsägandens sida efter att hon uppmanat honom att sluta.

Tingsrätten menade slutligen att genom målsägandens uppgifter, det hon uttryckte under samlaget, hennes starka reaktion i samband med detta, hennes beteende därefter fram till dess att de sexuella aktiviteterna avbröts och de skador som hon hade finner tingsrätten att det är bevisat att A inte deltog frivilligt i några sexuella aktiviteter efter det att hon uttalat att det gjorde ont och uppmanat den åtalade att sluta.

Tingsrätten fastslog därför att den åtalade skulle dömas för våldtäkt.²¹⁶

²¹⁶ Stockholm Tingsrätt mål nr B 10631-18.

I målet aktualiseras ett antal frågor som rör just tillämpningen av frivillighetsrekvisitet i den nya våldtäktslagstiftningen. Det framgår med klarhet att frivillighet måste föreligga under hela samlaget. Frågan om vad som gäller vid osäkerhet kring om frivillighet föreligger behandlas också. Slutligen berörs även det faktum hur frivilligheten har kommit till uttryck och hur passivitet behandlas i sådana situationer.

Det är mycket möjligt att detta mål skulle ha bedömts annorlunda enligt äldre lagstiftning. Mycket av domstolens argumentation bygger på det nya frivillighetsrekvisitet och i domslutet framhålls inte att en av de situationer som återfinns i lagens punktlista var tillämplig. Även om det inte med säkerhet går att säga är det mycket som talar för att den nya lagstiftningen spelat roll i detta fall.

4.3.4 Uppsala tingsrätt mål nr B 6774-18

Slutligen avhandlas också Uppsala tingsrätts mål nr B 6774-18. Målet rörde en åtalad och en målsägande som kände varandra sedan några år tillbaka i tiden. De hade umgåtts under fester och tidigare haft sex med varandra vid två tillfällen, men det hade aldrig haft någon relation.

Den aktuella dagen befann sig den åtalade, målsäganden och ytterligare några vänner i målsägandens bostad där de åt middag och drack alkohol. Det var sedan tidigare bestämt att den åtalade skulle sova över hos målsäganden. De andra som deltog på middagen lämnade målsägandens bostad under kvällen. Den åtalade var tänkt att sova i soffan, men målsäganden erbjöd den åtalade att sova i sängen eftersom de pratade med varandra och sängen ändå var bred nog. Målsäganden uppgav att hon inte såg detta som någon sexuell invit. Vad som hände efter detta råder det till viss del delade meningar om.

Målsäganden angav följande. Hon låg med ryggen mot den åtalade och somnade därefter. När hon senare vaknade upptäckte hon att den åtalade hade penetrerat henne vaginalt med sin penis och att han juckade. Hon hade inga kläder på underkroppen och befann sig i ett panikslaget tillstånd. Hon bemötte den åtalades agerande med att låtsats som att hon fortfarande sov för att hon inte ville att han skulle märka att hon var vaken. Hon tänkte då att det kanske skulle gå att rädda deras vänskap om hon låtsades som att inget hade hänt. Hon slappnade av så mycket hon kunde för att verka sovandes men märkte av den åtalades frustration. Målsäganden uppgav att han betedde sig som om han visste att han inte borde göra det han gjorde. Målsäganden tydliggjorde även att det aldrig uttryckligen sagts att hon ville ha sex.

Den åtalades version av händelseförloppet ser istället ut som följer. När de båda lagt sig i sängen låg de under samma täcke och höll varandra i händerna. Efter några minuter började han ta på målsäganden. Målsäganden började andas tyngre. Han tolkade de tunga andetagerna som samtycke. Den åtalade tog sedan av målsäganden hennes shorts och trosor, målsäganden hjälpte till genom att lyfta lite på sig. Han gav henne därefter oralsex och målsäganden andades tyngre. Den åtalade uppgav även att han tog även av målsäganden hennes tröja och att hon hjälpt till med detta. Han påbörjade sedan ett vaginalt samlag men avbröt efter ett tag då han såg det som en dålig idé. De åtalade framhöll även att han inte fått någon annan bekräftelse på att målsäganden samtyckt än det han hört på andningen och att målsäganden gav ifrån sig små stön.

Tingsrätten framhöll i domskälen att den åtalade i SMS – konversationer med målsäganden efter det inträffade förklarat att han hörde tyngre andning och små stön och att han tolkade det som samtycke men att det likaväl kunde varit sömn. Med anledning av detta framhöll tingsrätten att målsägandens berättelse skulle fästas stor tilltro.

Tingsrätten underströk sedan att en person aldrig kan anses delta frivilligt om gärningsmannen otillbörligt utnyttjar att personen på grund av sömn eller berusning befinner sig i en särskilt utsatt situation. Mot bakgrund av uppgifterna som lämnats menade tingsrätten således att den åtalade genomför ett samlag med målsäganden som delvis sov och att frivillighet inte föreligger vid sömn. Den åtalade dömdes därför för våldtäkt.²¹⁷

I målet aktualiseras dels en situation där målsäganden utsätts för sexuella handlingar när hon varit sovandes. Dessa fall är relativt okontroversiella och var en del av den punktlista som rörde otillbörligt utnyttjande även enligt tidigare gällande lagstiftning. Det förekommer dock även en situation där målsäganden är vaken men av skräck förhåller sig helt passiv till det som händer och låtsas sova. I domen pekas enbart på att straffbarhet är för handen med anledning av att målsäganden delvis varit sovande. Det nämns dock inte alls att ofrivilligt samlag via passivitet skett även i vaket tillstånd, något som den nya lagens utformning tagit faktiskt sikte på. Målet kan anses indikera en viss ängslighet från domstolens håll att faktisk tillämpa det som är kärnan av den nya lagstiftningen. En ängslighet som troligtvis grundas i avsaknad av prejudikat på området.

Hur som helst kan sägas att ett annorlunda resultat troligtvis inte åstadkommit med den äldre lagstiftningen. Tingsrätten framhåller att

²¹⁷ Uppsala tingsrätt mål nr B 6774-18.

situationen är sådan att den inryms under lagstiftningens punktlista. Punktlistan var som nämnts flertalet gånger tidigare grundläggande rekvisit för straffbarhet enligt den äldre lagstiftningen, varför målet troligast fått samma resultat även då.

Dessa mål är visserligen enstaka tingsrättsmål som på inget sätt konstituerar gällande rätt vad gäller tolkningsfrågor rörande den nya lagstiftningen. Hur som helst är det främst tingsrättsmål som än så länge finns tillgängliga gällande detta och vägledning får i nuläget sökas där.

5 Diskussion

5.1 Resultatanalys

Av studien har framgått att antalet fällande domar ökat med anledning av införandet av den nya våldtäktslagstiftningen. En slutsats som i viss mån går åt motsatt håll från de förmodade effekter som hölls fram av 2014 års sexualbrottskommitté.²¹⁸

I samband med detta bör det reflekteras över om det kan finnas andra anledningar än just förändringen av själva brottsrekvisitet som haft del i denna ökning. Det har tidigare talats om att en anledning till den stora andelen friande domar på våldtäktsområdet varit oklara brottsrekvisit, för smala polisutredningar och brist på stödbevisning.²¹⁹ Förändringen av brottsrekvisitet innebär ingen förändring av det beviskrav som gäller i våldtäktsmål. Det medför att ingen förändring gällande tillgången till stödbevisning eller liknande skett. En möjlig anledning som finns kvar gällande den ökade andelen fällande domar är således förändrade polisutredningar. I samband med införandet av den nya våldtäktslagstiftningen gjordes en satsning på kompetenshöjande insatser inom Polismyndigheten.²²⁰ Syftet var att utveckla arbetsmetoderna för hur de hanterar sexualbrott i stort. Effekterna och den faktiska inverkan av denna satsning är svårbedömd och innefattas inte i detta arbete. Av de skäl som presenterats torde det förändrade brottsrekvisitet trots allt vara det centrala i förbättringen av andelen fällande domar. Att insatserna gällande polismyndigheten möjligtvis haft viss effekt bör dock inte lämnas utan hänseende.

Med tanke på det resultat som studien har visat kan det vara av intresse att fundera över om resultatet hade kunde blivit annorlunda på något sätt. En del förslag som lämnades av 2014 års sexualbrottskommitté följde inte med in i det lagförslag som till sist kom att utgöra gällande rätt. Av förslagen som inte vidhölls av regeringen fanns det att tysta samtycken inte skulle godtas samt att den punktlista som återfinns angående situationer där frivillighet aldrig ska anses finnas skulle vara uttömmande.²²¹ Det har tidigare framkommit en viss oro kring den nya lagens eventuella otydlighet.²²² Oron visade sig till viss del

²¹⁸ SOU 2016:60 s. 16

²¹⁹ Diesen. Ny våldtäktslag klarar inte konventionskrav s. 453.

²²⁰ Regeringskansliet. *Sverige ska vara säkert*. Publicerad 2019-01-20.

<https://www.regeringen.se/artiklar/2018/04/sverige-ska-vara-sakert/> (hämtad 2019-04-02).

²²¹ Se avsnitt 3.2.2 i detta arbete.

²²² SOU 2016:60 s. 195.

stämman och frågan är om otydlighetsproblematiken hade kunnat undvikas på något sätt. Frågeställningen kring huruvida 2014 års sexualbrottskommittés förslag hade varit att föredra gällande denna del blir därför intressant. Regeringen motiverade främst sin ståndpunkt med att det ingår i den sexuella självbestämmanderätten att bemöta sexuella närmanden som man vill, även med passivitet. Jag menar, precis som Wennberg, att ingen dock har påstått att det finns någon skyldighet att agera aktivt i sexuellt umgänge.²²³ Det vore därför möjligt att värna om rätten till passivitet oavsett genom att helt enkelt kräva att övriga deltagare försäkras sig om att personen verkligen vill delta genom att till exempel ställa en uttrycklig fråga.²²⁴ Att värna om rätten att agera passivt i sexuella sammanhang på detta sätt framstår som något onödigt och det vore inte allt för betungande att kräva att övriga deltagare i sådana fall försäkras sig om att deltagandet är frivilligt. Jag menar därför att en del av den otydlighetsproblematik som finns hade kunnat undvikas genom att följa det av 2014 års sexualbrottskommitté lämnade förslaget på detta plan och med andra ord inte godta tysta samtycken.²²⁵ Vilka andra effekter det skulle ha på tillämpningen av lagen låter jag dock vara osagt.

Ytterligare förslag lämnade av 2014 års sexualbrottskommitté som sedan inte blev en del av den gällande lagstiftningen rörde samlagsbegreppet samt benämningen av våldtäktsbrottet. Kommittén föreslog att samlagsbegreppet skulle innefatta fler handlingar än enbart vaginala, heterosexuella sådana. De föreslog även att det allvarligaste av sexualbrotten skulle benämnas sexuellt övergrepp istället för våldtäkt för att rent språkligt bättre överensstämmer med det faktiskt straffbara området.²²⁶ Det har framkommit i tidigare kapitel att den nya lagstiftningen kan sägas ha vissa positiva effekter på jämställdheten.²²⁷ Det går dock inte att undvika att ett genomförande av dessa förändringar hade sänt ett viktigt budskap för just jämställdheten, men även för HBTQ-rörelsen.²²⁸ Det nuvarande legala samlagsbegreppet innebär att exempelvis homosexuella sexualhandlingar inte går att hänföra till samlagsbegreppet. Att begreppet inte ändrades får därför ses som något av ett bakslag för den moderna synen på vad som utgör samlag och därmed även ett bakslag för jämställdheten och HBTQ-rörelsen.

Av detta arbete framgår att den centrala anledningen som ledde fram till att en samtyckesbaserad lagstiftning blev aktuell var dess normerande verkan.²²⁹ Eftersom frågan om en samtyckeslag varit aktuell under lång tid har också

²²³ Wennberg. *Befogad kritik av det nya våldtäktsbrottet?* s. 302.

²²⁴ Wennberg. *Befogad kritik av det nya våldtäktsbrottet?* s. 302.

²²⁵ SOU 2016:60 s. 73.

²²⁶ Läs mer i avsnitt 3.2.1 i detta arbete.

²²⁷ Se avsnitt 4.2.3 i detta arbete.

²²⁸ HBTQ är en förkortning för homosexuella, bisexuella, transsexuella och queer.

²²⁹ Se avsnitt 3.2.1 och 3.2.2 i detta arbete.

olika fördelar och nackdelar behandlats ett flertal gånger och just frågan om den normerande verkan har behandlats högst olika både i lagstiftningsprocessen men även externt. En del har poängterat att den största vinsten med en samtyckeslag är dess signalverkan och dess möjlighet att minska antalet begångna brott framöver.²³⁰ Andra nämner det överhuvudtaget inte i sina analyser kring positiva och negativa effekter av en sådan lag.²³¹ Behandlingen i de olika lagstiftningsärendena är också mycket anmärkningsvärd. 1998 års sexualbrottskommitté anförde exempelvis att det skulle vara att fästa en alltför hög tilltro till straffrätten att anta att allmänpreventionen skulle bli starkare av att man baserar ansvaret för våldtäkt på endast bristande samtycke och ansåg att det inte fanns något stöd för antagandet att en reglering baserad på endast bristande samtycke skulle medföra en förstärkning av framförallt kvinnors rättsställning.²³² 2008 års sexualbrottsutredning var något mer positiva och framförde angående den normerande verkan att det vore mycket att vinna på om lagstiftningen skulle kunna bidra till en debatt i samhället kring vad som är tillåtet respektive inte tillåtet i fråga om sex. Denna effekt menade dock enbart kunde uppnås om lagändringen kombineras med upplysning och utbildning.²³³ 2014 års sexualbrottskommitté anförde slutligen att en klar fördel med en samtyckesreglering är att den sänder ett tydligt normativt budskap om att sex utan samtycke är otillåtet och pekade särskilt på att värdet av detta inte ska underskattas.²³⁴

En fråga som med anledning av detta väcks är hur det kommer sig att inställningen gentemot effekten av den normerande verkan förändrats så kraftigt. Som känt är presenterade 2014 års sexualbrottskommitté sin utredning före me too – rörelsen drog igång. Kampanjen ledde framförallt under hösten 2017 och framåt till ökad uppmärksamhet för alla former av sexuella övergrepp, sexuella trakasserier eller liknande dels i Sverige men också internationellt.²³⁵ Hur som helst lämnar kampanjen ingen förklaring kring inställningen gentemot den normerande verkan. Istället kan det troligtvis snarare beskrivas som en rörelse under ständig utvecklig framförallt under de senaste decennierna. Tanken på att sexuellt umgänge alltid måste bygga på frivillighet har fått starkt fäste i det allmänna medvetandet.²³⁶ Att lagen ska bygga på samma uppfattning kring vad som är straffbara sexuella

²³⁰ Diesen. Ny våldtäktslag klarar inte konventionskrav s. 455 och Wennberg. *Befogad kritik av det nya våldtäktsbrottet?* s. 304.

²³¹ Asp. *Sex och samtycke – ett återbesök*.

²³² SOU 2001:14 s. 129.

²³³ SOU 2010:71 s. 208.

²³⁴ SOU 2016:60 s. 184.

²³⁵ Andersson & Wegerstad. Det kriminaliserade området för sexuellt ofredande – kroppslig och abstrakt integritet. S. 652.

²³⁶ Wennberg. *Befogad kritik av det nya våldtäktsbrottet?* s. 298.

handlingar som allmänhetens har därför kommit att växa fram som lämpligt. Frågans hantering är mot bakgrund av detta inte helt orimlig, det är snarare det tidsmässiga perspektivet som i detta fall är anmärkningsvärt. Klart är hur som helst att den potentiella påverkan hos det allmänna och intensiteten i de diskussioner som förs i offentligheten är mycket stor.

Vad gäller det resultat denna studie levererar bör slutligen diskuteras vilken grad av trovärdighet och tillförlitlighet som den kan tillmätas. Studien består av sammanlagt 168 domar och sträcker sig över 8 månader. Målet med studien var att avgöra om den nya lagstiftningen fått några effekter i praktiken. Det centrala resultatet presenterat ovan rör hur stor andel av åtalen som lett till fällande dom. Att dra slutsatser gällande just andel domar utifrån det antal domar som nämnts ovan torde vara relativt oproblematiskt. Den statistik som hämtats från Brå har utgått från antalet dömda årsvis och sträcker sig från 111 till 262 domar per år.²³⁷ Att resultatet av denna studie baseras på 168 domar bör därför vara jämförbart i tillförlitlighet med de material som inhämtats från Brå. Det bör dock tilläggas att denna studie innehåller en del spekulationer, indikationer och prognoser. Dessa ska inte ses som slutgiltiga fastslaganden utan ska endast ses för vad de är. Studien behandlar även en del effekter som är svåra att mäta, åtminstone i nuläget. Dessa innefattar bland annat effekter på jämställdheten. Vad gäller de teorier och liknande som presenteras angående exempelvis jämställdheten är de författade av erkända skribenter och är därför att ses som tillförlitliga.

5.2 Våldtäktsbrottet – framtiden

Inledningsvis bör det här upprepas att eftersom en större andel mål leder till fällande dom kommer troligtvis fler våldtäktsdomar vara ett faktum i den närmsta framtiden. Det döms som nämnt tidigare ännu i en stor mängd mål rörande våldtäkter som begåtts före den 1 juli 2018 där den tidigare lagstiftningen ska tillämpas. Med tiden kommer dessa mål minska och den stora majoriteten kommer bestå av mål rörande händelser som den nya lagstiftningen ska tillämpas på. Dessa effekter ligger relativt nära till hands rent tidsmässigt. Det vore därför av intresse att fundera lite på vilken framtid som finns för våldtäktsbrottet på något längre sikt.

I flera av förarbetena som gällde ett införande av en samtyckesbaserad lagstiftning talades om vad som kunde ses en naturlig utveckling av den straffrättsliga synen på området.²³⁸ Som framkommit tidigare i detta arbete har våldtäktslagstiftningen stegvis ändrats. Det har framförallt handlat om en

²³⁷ Brottsförebyggande rådet. *Statistik över personer lagförda för brott. År 2000-2019.*

²³⁸ Se SOU 2010:71 s. 207 och SOU 2001:14 s. 124.

successiv utvidgning av tillämpningsområdet. En intressant fråga att ställa blir således vad som skulle utgöra nästa naturliga utvecklingssteg för våldtäktslagstiftningen.

Inledningsvis fanns det ett antal förslag som lades fram av 2014 års sexualbrottskommitté som regeringen senare inte ställde sig bakom och som därför inte röstades igenom. Det första av dessa förslag rörde samlagsbegreppet. I lagens nuvarande lydelse menas med termen samlag enbart vaginalt samlag mellan man och kvinna.²³⁹ Under samlagsbegreppet hamnar alltså enbart traditionella heterosexuella förhållanden som alltså ska innefatta det manliga och det kvinnliga könsorganet. Denna syn på samlaget som sådan är, som framhålls av kommittén, mycket föråldrad. Med dagens legala begreppsbildning faller alltså exempelvis orala och anala sexuella aktiviteter under begreppet sexuella handlingar jämförbara med samlag. Både sexualbrottskommittén och regeringen är väldigt tydliga med att lagstiftningens normerade verkan är av stor vikt gällande straffbarheten för våldtäkt.²⁴⁰ Lagstiftningens kraft som normerande bör därför även tas hänsyn till gällande samlagsbegreppet och det vore därför felaktigt att inte på något sätt förändra samlagsbegreppet så att de innefattar alla de ovan nämnda handlingarna. Lagstiftningen bör återspegla en modern syn på sexualitet, jag delar därför sexualbrottskommitténs åsikt om att det vore en del i den naturliga utvecklingen av våldtäktsbrottet att utvidga samlagsbegreppet så att sexuella relationer av andra slag än heterosexuella också innefattas.

Ett annat förslag som lyftes av sexualbrottskommittén handlade om att förändra brottsbenämningen för det allvarligaste sexualbrottet. 2014 års sexualbrottskommitté menade att brottet istället för våldtäkt skulle benämnas sexuellt övergrepp. Detta med anledning av att termen våldtäkt antyder att någon form av våld behöver förekomma.²⁴¹ Det ansågs av kommittén utgöra en felaktig och föråldrad syn på vad som är straffbart. Kommittén menade även att benämningen bidrog till att brottsutsatta kunde tro att de inte var utsatta för brott eftersom inget våld förelegat trots att så inte är fallet.²⁴² I samma anda som tidigare nämnda förslag vore även denna förändring i mina ögon ett led i den naturliga utvecklingen av våldtäktsbrottet. Ett sexuellt övergrepp är gravt integritetskränkande, och med dagens lagstiftning förutsätts inte våld för straffbarhet, varför en korrekt bedömning av brottet borde vara just sexuellt övergrepp. Jag delar med andra ord sexualbrottskommitténs förslag även i denna del. Faktum är att ett liknande förslag presenterades redan år 2008 av prof. emerita Madeleine

²³⁹ Prop. 2017/18:177 s. 27.

²⁴⁰ SOU 2016:60 s. 184 och Prop. 2017/18:177 s. 22.

²⁴¹ SOU 2016:60 s. 187 f.

²⁴² SOU 2016:60 s. 188.

Leijonhufvud.²⁴³ Leijonhufvud att brottet, istället för våldtäkt, skulle benämnas sexuellt utnyttjande och att det enbart skulle dömas för våldtäkt i fall där våld faktiskt förekommit.²⁴⁴ Tanken är med andra ord inte ny, och en uppdatering rörande detta vore ett rimligt nästa steg i lagstiftningens utveckling.

Avslutningsvis kan sägas den nya lagstiftningen baserad på samtycke har inneburit ett relativt stort steg för den svenska sexualrätten. De som utsätts för sexualbrott är dock fortfarande i kraftig majoritet kvinnor. Jämställdheten är därför en fråga som ständigt behöver arbetas på för att åtminstone delvis jämna ut dessa siffror. Ansträngningarna bör med andra ord fortsätta och den ständiga strävan måste vara att allt annat än ett ja innebär ett nej.

²⁴³ Leijonhufvud. *Samtyckesutredningen – lagskydd för den sexuella integriteten*, s. 7-14.

²⁴⁴ Leijonhufvud. *Samtyckesutredningen – lagskydd för den sexuella integriteten*, s. 7-14.

Käll- och litteraturförteckning

Artiklar

Andersson, Ulrika & Wegerstad, Linnea. Sexualbrott – kriminaliserad sexualitet eller sexualiserad kriminalitet? *Juridisk tidskrift vid Stockholms Universitet*. 2016/17: sidorna 3-18.

Andersson, Ulrika & Wegerstad, Linnea. Det kriminaliserade området för sexuellt ofredande – kroppslig och abstrakt integritet. *Juridisk tidskrift vid Stockholms Universitet*. 2017/18: sidorna 652-661.

Asp, Petter. Sex & samtycke – en lagstiftningsteknisk fråga. *Juridisk tidskrift*. 2013/14: sidorna 959-968.

Diesen, Christian & Diesen, Eva. Sex Crime Legislation; Proactive and Anti-Therapeutic Effects. *International Journal of Law and Psychiatry*. Vol. 33, 2010: sidorna 329-335.

Diesen, Christian. Ny våldtäktslag klarar inte konventionskrav. *Juridisk tidskrift*. 2013/14: sidorna 452-458.

Galliano, G., Noble, L. M., Travis, L. A., & Puechl, C. Victim reactions during rape/sexual assault: A preliminary study of the immobility response and its correlates. *Journal of Interpersonal Violence*. 1993: sidorna 109-114.

Wennberg, Suzanne. Befogad kritik av det nya våldtäktsbrottet? *Juridisk tidskrift*. 2018/19: sidorna 298-305.

Internetbaserade källor

Asp, Petter. *Sex och samtycke – ett återbesök*. Publicerad 2014-01-22. <http://debatt.rj.se/2014/01/22/sex-och-samtycke-ett-aterbesok/> (hämtad 2019-02-25).

Andersson, Ulrika & Edgren, Monika & Karlsson, Lena & Nilsson, Gabriella. *Våldtäkt i Sverige 1990-2013 – Ett historiskt och intersektionellt perspektiv på berättelser om våldtäkt inom olika genrer*. Publicerad 2018-11-21. <http://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/20355/15570-40015-1-SM.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (hämtad 2019-02-10).

Brottsförebyggande rådet. *Statistik över anmälda brott. År 2000-2019. Hela landet. Mot person 15 år eller äldre enligt 6 kap. 1 §*. Tillgänglig via: <http://statistik.bra.se/solwebb/action/anmalda/urval/sok> (hämtad 2019-04-10).

Brottsförebyggande rådet. *Statistik över handlagda brott. År 2000-2019*. Tillgänglig via: <https://www.bra.se/statistik/kriminalstatistik/handlagda-brott.html> (hämtad 2019-04-07).

Brottsförebyggande rådet. *Statistik över personer lagförda för brott. År 2000-2019*.
<https://www.bra.se/statistik/kriminalstatistik/personer-lagforda-for-brott.html> (hämtad 2019-04-12).

Regeringskansliet. *Sverige ska vara säkert*. Publicerad 2019-01-20.
<https://www.regeringen.se/artiklar/2018/04/sverige-ska-vara-sakert/> (hämtad 2019-04-02).

Ridderstedt, Maria. *Ramberg: Förvånad över fler fällande domar*. Publicerad 2018-11-08.
<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=83&artikel=7086766> (hämtad 2019-03-25).

Stén, Paulina. *Sex är alltid frivilligt, annars är det brottsligt - myndighetskampanj om samtyckeslagen*. Publicerad 2018-11-16.
<http://www.dagensjuridik.se/2018/11/sex-ar-alltid-frivilligt-annars-ar-det-brottsligt-myndighetskampanj-om-samtyckeslagen> (hämtad 2019-03-20).

Utas, Josefin & Bard, Alexander. *Samtyckeslagen är moralisk populism*. Publicerad 2018-05-07.
<https://www.aftonbladet.se/debatt/a/L0qj3q/samtyckeslagen-ar-moralisk-populism> (hämtad 2019-01-27).

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/me-too-rorelsen> (hämtad 2019-03-18).

Litteratur

Asp, Brottsbalk (1962:700) 6 kap. 1 §, *Lexino* 2018-07-01.

Asp, Petter. *Sex och samtycke*. Uppsala: Iustus, 2010.

Jareborg, Nils & Friberg, Sandra & Asp, Petter & Ulväng, Magnus. *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2. uppl. Uppsala: Iustus, 2015.

Kleineman, Jan. *Rättsdogmatisk metod. I: Juridisk metodlära* (red.: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro), Lund: Studentlitteratur, 2013.

Leijonhufvud, Madeleine. *Samtyckesutredningen – lagskydd för den sexuella integriteten*. Stockholm: Thomson förlag, 2008.

Nilsson, Gabriella & Lövkrona, Inger. *Våldets kön – Kulturella föreställningar, funktioner och konsekvenser*. Lund: Studentlitteratur, 2015.

Offentliga tryck

Bet. 2017/18:JuU29 - *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet.*

Prop. 1991/92:35 – *om sexuella övergrepp mot barn, m.m.*

Prop. 2004/05:45 - *En ny sexualbrottslagstiftning.*

Prop. 2012/13:111 - *En skärpt sexualbrottslagstiftning.*

Prop. 2017/18:177 - *En ny sexualbrottslagstiftning byggd på frivillighet.*

SFS 1998:393.

SFS 2005:90.

SFS 2013:365.

SFS 2018:618.

SOU 2001:14 - *Sexualbrotten - Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor.*

SOU 2010:71 - *Sexualbrottslagstiftningen – utvärdering och reformförslag.*

SOU 2016:60 - *Ett starkare skydd för den sexuella integriteten.*

Rättsfallsförteckning

Tingsrätt

2018-10-18, Stockholms Tingsrätts dom, mål B 10631-18.

2018-10-26, Stockholm Tingsrätts dom, mål B 11893-18.

2019-02-08, Växjö Tingsrätts dom, mål B 15-19.

2019-02-28, Göteborg Tingsrätts dom, mål B 17482-18.

2019-03-19, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 147-19.

2019-03-26, Uppsala Tingsrätts dom, mål B 6774-18.

Hovrätt

2012-12-18, Hovrätten för Nedre Norrlands dom, mål B 761-12.

2013-10-02, Hovrätten för Nedre Norrlands dom, mål B 1203-12.

2014-05-13, Hovrätten för Västra Sveriges dom, mål B 2333-14.

2016-01-26, Svea hovrätts dom, mål B 10649-15.

RH 2018:6.

Högsta domstolen

NJA II 1962 s. 174.

NJA 1981 s. 253.

NJA 2004 s. 231.

NJA 2008 s. 1096.

NJA 2009 s. 776.

NJA 2015 s. 501.

NJA 2015 s. 536.

NJA 2016 s. 819.

Bilaga 1 - Studieunderlag

Tingsrätt

2018-08-02, Luleå Tingsrätts dom, mål B 1929-18.
2018-08-08, Västmanland Tingsrätts dom, mål B 3232-18.
2018-08-28, Luleå Tingsrätts dom, mål B 1939-18.
2018-09-06, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 9656-18.
2018-09-11, Attunda Tingsrätts dom, mål B 7259-18.
2018-09-11, Varberg Tingsrätts dom, mål B 1758-18.
2018-09-12, Växjö Tingsrätts dom, mål B 3517-18.
2018-09-14, Gotland Tingsrätts dom, mål B 755-18.
2018-09-14, Malmö Tingsrätts dom, mål B 640-18.
2018-09-25, Uppsala Tingsrätts dom, mål B 5004-18.
2018-10-01, Norrköpings Tingsrätts dom, mål B 2538-18.
2018-10-02, Attunda Tingsrätts dom, mål B 6927-18.
2018-10-04, Nacka Tingsrätts dom, mål B 5025-18.
2018-10-08, Stockholms Tingsrätts dom, mål B 10589-18.
2018-10-18, Stockholms Tingsrätts dom, mål B 10631-18.
2018-10-22, Hudiksvalls Tingsrätts dom, mål B 1697-18.
2018-10-23, Stockholms Tingsrätts dom, mål B 10152-18.
2018-10-25, Södertälje Tingsrätts dom, mål B 2350-18.
2018-10-26, Stockholm Tingsrätts dom, mål B 11893-18.
2018-10-29, Vänersborgs Tingsrätts dom, mål B 3329-18.
2018-10-30, Nacka Tingsrätts dom, mål B 5972-18.
2018-11-01, Mora Tingsrätts dom, mål B 815-18.
2018-11-05, Stockholm Tingsrätts dom, mål B 9382-18.
2018-11-09, Norrtälje Tingsrätts dom, mål B 1170-18.
2018-11-12, Nyköpings Tingsrätts dom, mål B 2615-18.
2018-11-14, Värmlands Tingsrätts dom, mål B 3976-18.
2018-11-15, Stockholms Tingsrätts dom, mål B 10627-18.
2018-11-16, Södertörns Tingsrätts dom, mål B 13286-18.
2018-11-20, Värmlands Tingsrätts dom, mål B 3886-18.
2018-11-20, Ångermanlands Tingsrätts dom, mål B 2263-18.
2018-11-21, Vänersborgs Tingsrätts dom, mål B 3644-18.
2018-11-22, Södertörns Tingsrätts dom, mål B 14145-18.
2018-11-23, Stockholms tingsrätts dom, mål B 11754-18.
2018-11-23, Linköpings tingsrätts dom, mål B 2933-18.
2018-11-27, Stockholms tingsrätts dom, mål B 11555-18.
2018-11-29, Kalmar Tingsrätts dom, mål B 2288-18.
2018-11-30, Attunda Tingsrätts dom, mål B 7997-18.
2018-11-30, Eksjö Tingsrätts dom, mål B 1490-18.

2018-12-03, Skellefteå Tingsrätts dom, mål B 1140-18.
2018-12-04, Ångermanlands Tingsrätts dom, mål B 2274-18.
2018-12-04, Blekinge Tingsrätts dom, mål B 2357-18.
2018-12-06, Ystad Tingsrätts dom, mål B 2801-18.
2018-12-07, Solna Tingsrätts dom, mål B 8505-18.
2018-12-07, Eksjö Tingsrätts dom, mål B 1758-18.
2018-12-07, Ångermanlands Tingsrätts dom, mål B 1905-18.
2018-12-11, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 13341-18.
2018-12-12, Attunda Tingsrätts dom, mål B 9532-18.
2018-12-12, Värmlands Tingsrätts dom, mål B 4828-18.
2018-12-13, Uppsala Tingsrätts dom, mål B 5281-18.
2018-12-13, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 11575-18.
2018-12-17, Vänersborg Tingsrätts dom, mål B 4372-18.
2018-12-19, Skellefteå Tingsrätts dom, mål B 1080-18.
2018-12-20, Kalmar Tingsrätts dom, mål B 2839-18.
2018-12-21, Solna Tingsrätts dom, mål B 9136-18.
2018-12-21, Stockholms Tingsrätts dom, mål B 10495-18.
2018-12-21, Vänersborgs Tingsrätts dom, mål B 3167-18.
2018-12-21, Örebro Tingsrätts dom, mål B 5646-18.
2018-12-21, Linköpings Tingsrätts dom, mål B 3669-18.
2018-12-28, Alingsås Tingsrätts dom, mål B 1551-18.
2018-12-28, Jönköpings Tingsrätts dom, mål B 4269-18.
2019-01-02, Södertörns Tingsrätts dom, mål B 1443-18.
2019-01-02, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 15111-18.
2019-01-03, Västmanlands Tingsrätts dom, mål B 5627-18.
2019-01-03, Uppsala Tingsrätts dom, mål B 6803-18.
2019-01-04, Helsingborgs Tingsrätts dom, mål B 5996-18.
2019-01-04, Stockholms Tingsrätts dom, mål B 13985-18.
2019-01-04, Västmanlands Tingsrätts dom, mål B 3666-18.
2019-01-08, Jönköpings Tingsrätts dom, mål B 5710-18.
2019-01-09, Halmstads Tingsrätts dom, mål B 2658-18.
2019-01-09, Malmö Tingsrätts dom, mål B 8418-18.
2019-01-11, Kalmar Tingsrätts dom, mål B 4173-18.
2019-01-18, Solna Tingsrätts dom, mål B 6070-18.
2019-01-21, Västmanlands Tingsrätts dom, mål B 5710-18.
2019-01-22, Nyköpings Tingsrätts dom, mål B 2765-18.
2019-01-23, Växjö Tingsrätts dom, mål B 5368-18.
2019-01-24, Södertörns Tingsrätts dom, mål B 9438-18.
2019-01-25, Mora Tingsrätts dom, mål B 1315-18.
2019-01-25, Norrtälje Tingsrätts dom, mål B 1656-18.
2019-01-30, Eskilstuna Tingsrätts dom, mål B 3746-18.
2019-02-01, Kalmar Tingsrätts dom, mål B 3616-18.
2019-02-05, Södertörns Tingsrätts dom, mål B 288-19.

2019-02-07, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 15276-18.
2019-02-08, Växjö Tingsrätts dom, mål B 15-19.
2019-02-08, Norrtälje Tingsrätts dom, mål B 1158-18.
2019-02-08, Mora Tingsrätts dom, mål B 1400-18.
2019-02-12, Gävle Tingsrätts dom, mål B 18-19.
2019-02-12, Linköping Tingsrätts dom, mål B 3772-18.
2019-02-13, Uddevalla Tingsrätts dom, mål B 3293-18.
2019-02-13, Linköpings Tingsrätts dom, mål B 2783-18.
2019-02-13, Falu Tingsrätts dom, mål B 3973-18.
2019-02-20, Attunda Tingsrätts dom, mål B 10856-18.
2019-02-20, Ystad Tingsrätts dom, mål B 3279-18.
2019-02-26, Kristianstad Tingsrätts dom, mål B 2650-18.
2019-02-27, Skaraborgs Tingsrätts dom, mål B 304-19.
2019-02-28, Stockholms Tingsrätts dom, mål B 16552-18.
2019-02-28, Alingsås Tingsrätts dom, mål B 107-19.
2019-02-28, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 17482-18.
2019-03-01, Malmö Tingsrätts dom, mål B 100-19.
2019-03-01, Kalmar Tingsrätts dom, mål B 4442-18.
2019-03-01, Stockholm Tingsrätts dom, mål B 311-19.
2019-03-06, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 16192-18.
2019-03-07, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 17477-18.
2019-03-08, Solna Tingsrätts dom, mål B 10792-18.
2019-03-08, Värmland Tingsrätts dom, mål B 4866-18.
2019-03-08, Uppsala Tingsrätts dom, mål B 8162-18.
2019-03-11, Stockholms Tingsrätts dom, mål B 1203-19.
2019-03-11, Östersunds Tingsrätts dom, mål B 380-19.
2019-03-15, Uddevalla Tingsrätts dom, mål B 3266-18.
2019-03-19, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 147-19.
2019-03-21, Västmanlands Tingsrätts dom, mål B 96-19.
2019-03-21, Södertörns Tingsrätts dom, mål B 551-19.
2019-03-21, Nyköpings Tingsrätts dom, mål B 1902-18.
2019-03-25, Södertörns Tingsrätts dom, mål B 1214-19.
2019-03-25, Borås Tingsrätts dom, mål B 2506-18.
2019-03-26, Uppsala Tingsrätts dom, mål B 6774-18.
2019-03-27, Stockholms Tingsrätts dom, mål B 1361-19.
2019-03-28, Falu Tingsrätts dom, mål B 2763-18.
2019-03-29, Lunds Tingsrätts dom, mål B 4195-18.
2019-03-29, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 4-19.
2019-03-29, Göteborgs Tingsrätts dom, mål B 3-19.

Hovrätt

2018-10-02, Hovrätten för Övre Norrlands dom, mål B 768-18.

2018-10-12, Svea Hovrätts dom, mål B 8159-18.
2018-10-25, Hovrätten för Övre Norrlands dom, mål B 823-18.
2018-11-07, Hovrätten för Västra Sveriges dom, mål B 4300-18.
2018-11-14, Svea Hovrätts dom, mål B 9183-18.
2018-11-15, Hovrätten över Skåne & Blekinges dom, mål B 2836-18.
2018-11-28, Göta Hovrätts dom, mål B 2763-18.
2018-12-12, Svea Hovrätts dom, mål B 9866-18.
2018-12-13, Svea Hovrätts dom, mål B 9886-18.
2018-12-13, Svea Hovrätts dom, mål B 9136-18.
2018-12-20, Svea Hovrätts dom, mål B 10853-18.
2018-12-21, Svea Hovrätts dom, mål B 10579-18.
2018-12-21, Svea Hovrätts dom, mål B 10474-18.
2018-12-27, Svea Hovrätts dom, mål B 10292-18.
2018-12-28, Svea Hovrätts dom, mål B 10658-18.
2018-12-28, Svea Hovrätts dom, mål B 10341-18.
2018-12-28, Svea Hovrätts dom, mål B 10787-18.
2018-12-28, Svea Hovrätts dom, mål B 4903-18.
2019-01-15, Hovrätten för Västra Sveriges dom, mål B 5230-18.
2019-01-17, Svea Hovrätts dom, mål B 11223-18.
2019-01-23, Hovrätten för Nedre Norrlands dom, mål B 1467-18.
2019-01-24, Göta Hovrätts dom, mål B 3482-18.
2019-01-25, Hovrätten för Västra Sveriges dom, mål B 5264-18.
2019-01-28, Hovrätten för Västra Sveriges dom, mål B 5353-19.
2019-02-01, Hovrätten för Västra Sveriges dom, mål B 1080-19.
2019-02-01, Hovrätten för Skåne & Blekinges dom, mål B 10-19.
2019-02-01, Hovrätten för Nedre Norrlands dom, mål B 1034-18.
2019-02-04, Hovrätten för Västra Sveriges dom, mål B 5594-18.
2019-02-05, Svea Hovrätts dom, mål B 20-19.
2019-02-05, Göta Hovrätts dom, mål B 3477-18.
2019-02-05, Svea Hovrätts dom, mål B 11497-18.
2019-02-07, Hovrätten för Västra Sveriges dom, mål B 5544-18.
2019-02-07, Göta Hovrätts dom, mål B 3574-18.
2019-02-11, Hovrätten för Västra Sveriges dom, mål B 1116-19.
2019-02-13, Svea Hovrätts dom, mål B 12252-18.
2019-02-14, Hovrätten för Övre Norrlands dom, mål B 20-19.
2019-02-26, Göta Hovrätts dom, mål B 87-19.
2019-02-27, Göta Hovrätts dom, mål B 265-19.
2019-02-28, Göta Hovrätts dom, mål B 182-19.
2019-02-28, Göta Hovrätts dom, mål B 3584-18.
2019-03-01, Svea Hovrätts dom, mål B 823-19.
2019-03-08, Hovrätten för Västra Sveriges dom, mål B 1211-19.
2019-03-18, Svea Hovrätts dom, mål B 794-19.
2019-03-20, Göta Hovrätts dom, mål B 335-19.

2019-03-20, Svea Hovrätts dom, mål B 1587-19.
2019-03-21, Svea Hovrätts dom, mål B 1392-19.